

**West-Friese
Archeologische
Rapporten 79**

Verdwenen verleden tussen Noorddijk en Zuidergouw

Een inventariserend proefsleuvenonderzoek aan de
Noorddijkerweg 52 in Ursem, gemeente Koggenland

J.T. Verduin

Verdwenen verleden tussen Noorddijk en Zuidergouw

Een inventariserend proefsleuvenonderzoek aan de Noorddijkerweg
52 in Ursem, gemeente Koggenland

J.T. Verduin

Hoorn 2015

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 79

Titel:	Verdwenen verleden tussen Noorddijk en Zuidergouw. Een inventariserend proefsleuvenonderzoek aan de Noorddijkerweg 52 in Ursem, gemeente Koggenland
Onderzoekslocatie:	Noorddijkerweg 52, Ursem, gemeente Koggenland
OM-nummer:	63072
Projectnummer:	396
Centrumcoördinaat:	x: 121.45 y: 515.975
Opdrachtgever:	Dhr. E. Overtoom Projectleider sloop schoollocaties Ursem Gemeente Koggenland Postbus 21 1633 ZG Avenhorn
Uitvoerder:	Archeologie West-Friesland
Auteur:	J.T. Verduin (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Redactie:	M.H. Bartels (senior archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk:	S. Gerritsen (senior archeoloog, Archeologie West-Friesland) J.T. Verduin M. Kossen (archeoloog, Archeologie West-Friesland) A. Weel (medewerker, Archeologie West-Friesland) E. van Paridon (stagiair, Archeologie West-Friesland) R. Mazereeuw (stagiair, Gemeente Koggenland) I. de Boer (medewerker, Gemeente Hoorn) J. Hesp (kraanmachinist)
Vondstverwerking:	J.T. Verduin
Determinatie:	J.T. Verduin
Fotografie objecten:	F.C. Schinning (onderzoeksassistent, Archeologie West-Friesland)
Bewerking afbeeldingen:	J.T. Verduin F.C. Schinning
GIS/kaartmateriaal:	J.T. Verduin H. de Weerd (archeoloog/GIS-specialist, Archeologie West-Friesland) T.M. Perger (archeoloog/GIS-CAD specialist, Archeologie West-Friesland)
Opmaak:	J. van Leeuwen (archeoloog, Archeologie West-Friesland)

© Archeologie West-Friesland 2015

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoudsopgave

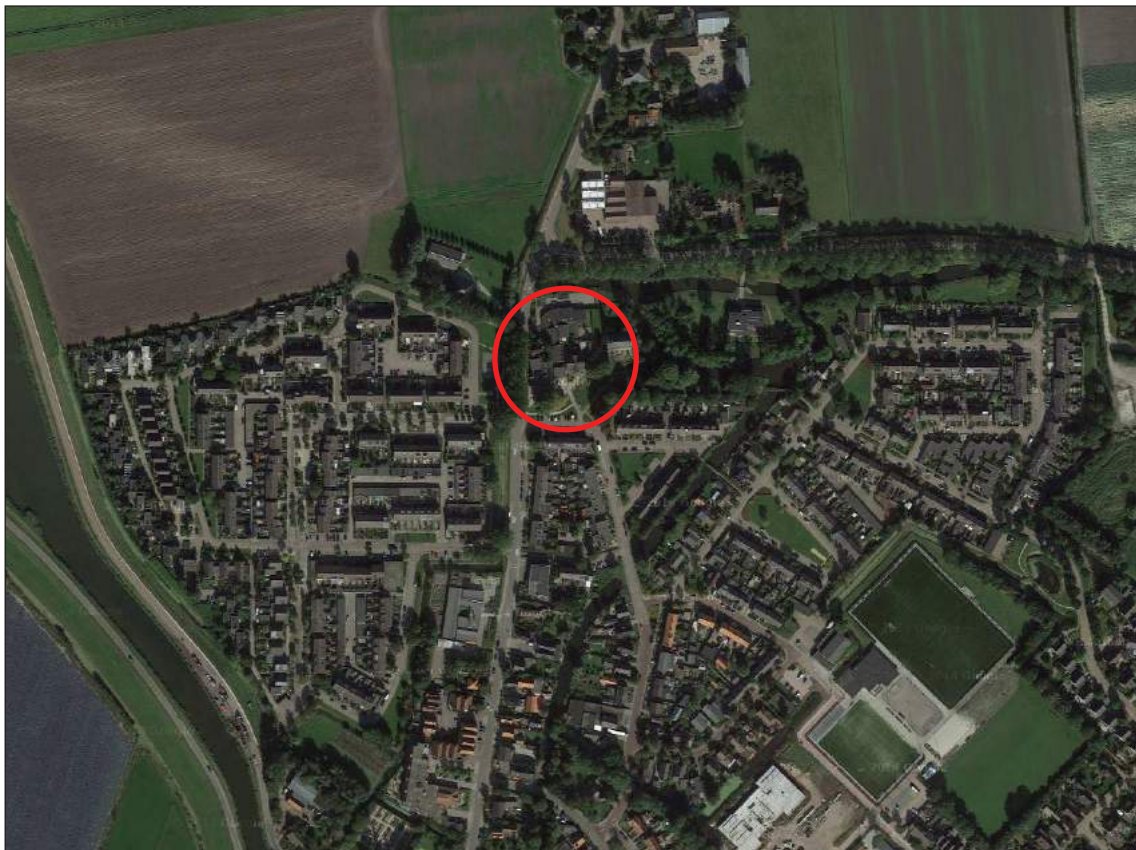
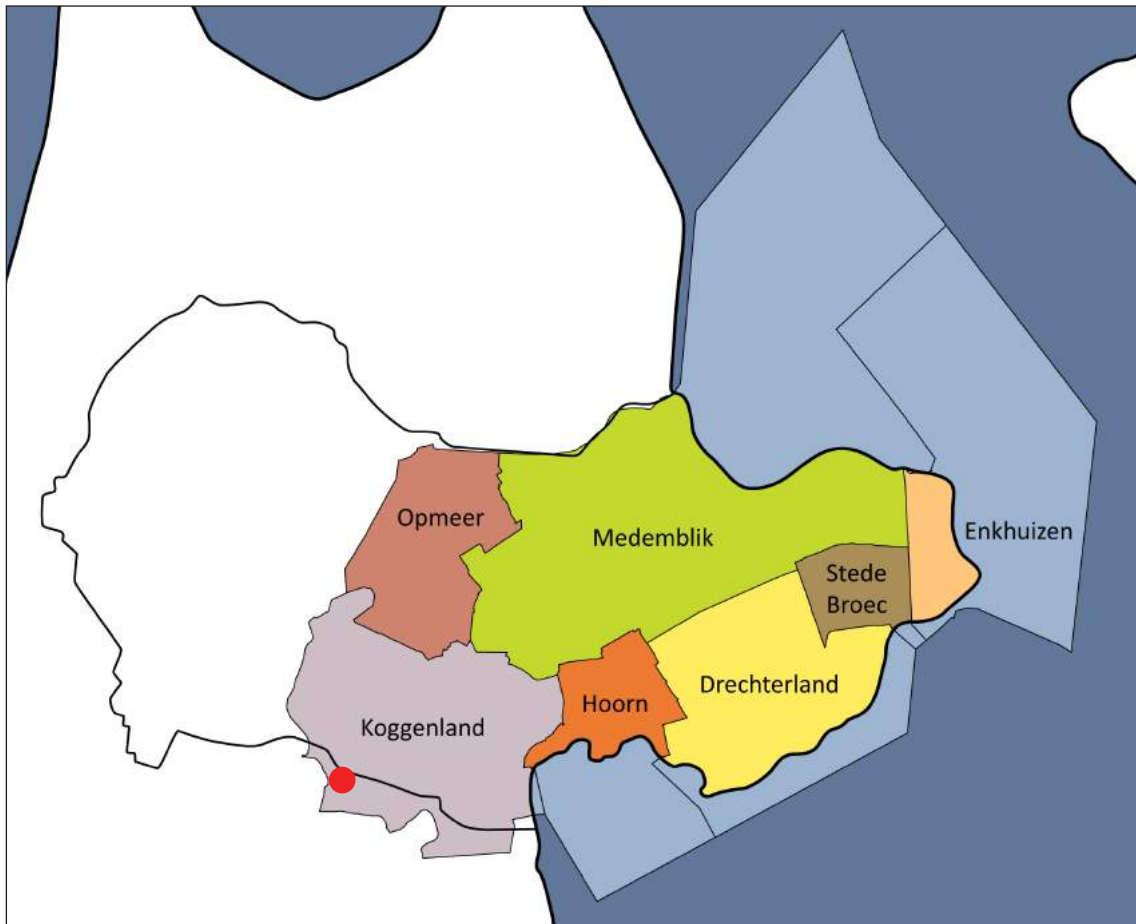
Voorwoord	7
1. Inleiding	9
2. De onderzoekslocatie	11
2.1 Geologie en landschap	11
2.2 Bekende archeologische waarden en historische ontwikkeling van het onderzoeksgebied	12
2.3 Gespecificeerd verwachtingsmodel	16
3. Opzet en doel van het onderzoek	19
4. Resultaten	21
4.1 Deelgebied A	21
4.2 Deelgebied B	26
5. Synthese	33
6. Beantwoording onderzoeksvragen	35
7. Waardering, conclusies en advies	39
7.1 Waardering	39
7.2 Conclusies en advies	39
8. Literatuur	41
Kaartbijlagen	
Bijlage 1: Fasekaart deelgebied A	43
Bijlage 2: Fasekaart deelgebied B	45
Bijlage 3: Profielen en coupes	47
Bijlage 4: Determinatielijsten	49
Keramik	49
Metaal	54
Glas	55
Natuursteen	56
Bouwkeramik	57

Voorwoord

Voor u ligt het rapport van het archeologisch onderzoek dat plaatsvond in september 2014 in Ursem. Dit rapport was niet mogelijk geweest zonder de hulp van een aantal personen. De vrijwilligers die zich hebben ingezet tijdens het veldwerk zijn: Remco Mazereeuw (student bouwkunde, stagiair gemeente Koggenland), Ingrid de Boer (medewerkster gemeente Hoorn) en Etienne van Paridon (vrijwilliger AWF).

De Historische Kring Ursem wil ik graag bedanken voor de aanlevering van artikelen en foto's van de Kerkebuurt. De bewoners van de Kerkebuurt: de burens van de Noorddijkerweg 54 en Kerkpad 1-3, met name de heer Ursem voor de toestemming voor de aanleg van een profiel langs zijn tuin op de terp van de voormalige pastorie. De beheerder van de Hervormde kerk van Ursem: bedankt voor het openstellen van de kerk om ons een kijkje te geven op de mooie zerkenvloer en het gerestaureerde interieur.

Tenslotte dank ik de gemeente Koggenland: Eric Overtoom (Projectleider sloop basisscholen Ursem) en Marit Sluis (medewerker Civiele Techniek / Opzichter Bouwkunde) voor de goede afstemming en de plezierige samenwerking.

Ligging van het plangebied Noorddijkerweg 52 binnen West-Friesland (boven) en op een luchtfoto (Google Maps).

1 Inleiding

In de periode 3 tot en met 5 september 2014 is door Archeologie West-Friesland een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd op het terrein van de voormalige Langereisschool in Ursem. Het Programma van Eisen voor dit onderzoek werd opgesteld door Archeologie West-Friesland.¹ De bevoegde overheid en de opdrachtgever is de Gemeente Koggenland.

De aanleiding voor het onderzoek werd gevormd door de sloop van de Langereisschool en de geplande bouw van woningen binnen het plangebied. De oppervlakte van de funderingen van de school bedroegen ca. 1500 m². De oppervlakte van de nieuw te bouwen woningen, nog slechts in een schetsplan bekend, zou in totaal minimaal 445 m² gaan bedragen.

Naar aanleiding van een Archeologische Quickscan vóór de sloop van de funderingen van de school en speelplaatsen, aangevuld met een veldtoets met advies na de sloop van de speelplaatsen, werd een gespecificeerd verwachtingsmodel opgesteld².

Binnen het plangebied is op 13 augustus 2014 een veldtoets uitgevoerd, in de vorm van zes grondboringen (afb. 1). Het plangebied werd onderverdeeld in een deelgebied A en een deelgebied B. De nieuwbouw zal zich concentreren aan de noordelijke en zuidelijke randen van het gebied dat door de Langereisschool bebouwd was. Het noordelijke gedeelte van het plangebied, met een oppervlakte van ca. 850 m², is deelgebied A genoemd. Het zuidelijke gedeelte, deelgebied B, had een oppervlakte van ca. 770 m².

Het gespecificeerde verwachtingsmodel bleef na de veldtoets overeind. Op basis van deze verwachting werd geadviseerd om door middel van proefsleuven de aanwezige resten

Afbeelding 1. Het plangebied vlak na de sloop van de Langereisschool. Zicht vanuit het noorden op de voormalige pastorie met schuur en de kerk met bijgebouw.

¹ Verduin 2014.

² Verduin & Schrickx 2014 en Verduin & Bartels 2014.

te inventariseren en te waarderen. Dit moest plaatsvinden na de sloop van de betonnen funderingen en het uittrekken van de betonnen opzetters van de houten heipalen. Als er behoudenswaardige archeologische resten gevonden zouden worden, kon meteen worden doorgestart naar een opgraving. Dit bleek echter niet het geval, waardoor het onderzoek beperkt gebleven is tot een proefsleuvenonderzoek.

In dit rapport worden de resultaten van het proefsleuvenonderzoek beschreven. In het eerste deel wordt de onderzoekslocatie in een fysisch-geografisch en historisch kader geplaatst (hoofdstuk 2). In het volgende deel komen de opzet, het doel en de gehanteerde methodiek aan de orde (hoofdstuk 3). Hierna volgt een beschrijving van de sporen en materiële cultuur uitgesplitst per periode (hoofdstuk 4). Vervolgens wordt een poging gedaan om de vragen uit het PvE te beantwoorden (hoofdstuk 5). Hierbij komen ook de knelpunten en de mogelijkheden voor toekomstig onderzoek aan de orde. In dit deel wordt ook de gespecificeerde verwachting getoetst, zoals deze werd opgesteld in het Programma van Eisen. Ten slotte wordt in het laatste hoofdstuk (hoofdstuk 7) de waardering van de aangetroffen vindplaatsen beschreven en de selectie onderbouwd.

2 Onderzoekslocatie

2.1 Geologie en landschap

Aan het einde van de laatste ijstijd lag het plangebied in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zandafzettingen waren afgezet. Geologisch gezien behoren deze zanden tot de formatie van Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand). De top van deze pleistocene afzettingen bevindt zich tussen de 18 en 16 m - NAP. Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich Basisveen op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen. Tot circa 3800 v. Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied.³ De afzettingen die in deze periode zijn afgezet worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer).

Rond 3800 voor Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen het land binnen. Buiten de invloedsfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Het plangebied ligt binnen dit veengebied. Bewoningssporen uit de Prehistorie ontbreken hier.

In de Middeleeuwen waren grote delen van West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Door het ontstaan van de Zuiderzee in de 11de en 12de eeuw werd de invloed van de zee aan de oostzijde van Noord-Holland aanzienlijk groter; de zee sloeg grote stukken land langs de kust weg en de Hollandse binnenmeren ontstonden. Het ontstaan van de Zuiderzee, gecombineerd met een gemiddelde stijging van de temperatuur, zorgde voor een natuurlijke ontwatering van het West-Friese veenpakket en gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik. Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd het overige deel van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. In deze periode werd waarschijnlijk ook het dorp Ursem gesticht. Door het graven van sloten en het daarmee gepaard gaande ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen.⁴ De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door woonplaatsen op te hogen en dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland rond 1250 werd beschermd door één dijk: de Westfriese Omringdijk. Deze dijk is in de eeuwen hierna nog diverse malen doorgebroken en ingelaagd, waardoor voorland afsloeg.

³ De Mulder & Bosch 1982.

⁴ Besteman 1990, 93-96.

2.2 De bekende archeologische waarden en historische ontwikkeling van het onderzoeksgebied

Ursem is één van de oudste plaatsen in West-Friesland (samen met Medemblik, Mijzen, Oudorp en Wognum), waarvan de oorsprong mogelijk in de 10de eeuw te vinden is. Ursem is daarmee van groot belang voor het beeld van de vroege kolonisatie van West-Friesland in de 9de-11de eeuw. Over de bewoningsgeschiedenis van Ursem is nog zeer weinig bekend, doordat er uit de vroege fase zo goed als geen historische bronnen zijn en er nog nauwelijks archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden.

Het plangebied ligt aan de Noorddijkerweg, genoemd naar de Noorddijk. De Noorddijk is een oost-west georiënteerde dijk, die de noordelijke grens vormt van de polder Ursem. De dijk is waarschijnlijk tijdens of kort na de ontginning van het gebied, vermoedelijk in de 11de of 12de eeuw, opgeworpen. De dijk beschermde het gebied van de polder tegen overstromingen vanuit de Wogmeer (ingepolderd in 1610). Op de kaart van Johannes Dou uit omstreeks 1650 is te zien dat de Noorddijk in deze periode niet doorliep tot Spierdijk, maar tot een bedijkte braak, de Schouts of Schouten Braak genoemd. Tegenwoordig wordt de weg waar het plangebied aan ligt, evenals de weg op de Noorddijk, Noorddijkerweg genoemd. De twee gedeelten van de weg komen samen in een haakse hoek. In het verleden had de weg langs de Kerkebuurt, de verbinding tussen de Drechterlandsedijk en de Noorddijk, echter een andere naam. Op de kaart van J. Dou van het Noorderkwartier uit 1680, heet de weg "Kerkweg". Op de kaart van Oostwoudt uit 1723 (collectie Westfries Archief), heet de weg "kercke pat" en ten noorden van de Gouw heet de weg "pat naar Noorddijk". Op de Kadastrale Minuut uit 1817 heet het "Kerkpad". Waarschijnlijk is het deel van de Noorddijkerweg langs de Kerkebuurt lang een smal pad geweest en geen echte dijk.

In de omgeving van het plangebied zijn twee archeologische onderzoeken uitgevoerd. In het kader van nieuwbouw, werd door AWF in 2012 een opgraving uitgevoerd op een perceel ten noorden van de Meersloot. Deze locatie, vlakbij de straathoek Noordgouw-Geesterland, ligt net buiten de bebouwde kom van Ursem, ten oosten van het dorp. De historisch bekende veldnaam van het perceel is "Hooge Werffe", wat een aanduiding is voor een oude huisplaats. Op deze plek zijn middeleeuwse resten van bewoning gevonden.⁵ Vermoedelijk maken deze resten deel uit van een 13de-eeuwse bewoningsas die langs de Zuidergouw heeft gelegen. De Zuidergouw is een veenstroom of een gegraven water parallel aan de vroegere veenstroom De Leet. Bij deze bewoningsas hoorde ook de kerk (nu: Nederlands Hervormde kerk aan het Kerkpad). Tot nu toe zijn er drie locaties bekend langs deze as waar men in de 13de eeuw waarschijnlijk heeft gebouwd: twee hoge plekken in het landschap die het beide de veldnaam "Hooge Werffe" hebben (waarvan er één deels is opgegraven) en de locatie van de kerk. De afstand tussen de kerk en de deels opgegraven "Hooge Werffe" is ongeveer 800 m. De laatstgenoemde plaats en de nog niet onderzochte "Hooge Werffe" liggen ongeveer 500 m van elkaar vandaan.

Langs deze as is waarschijnlijk niet de oudste bewoning van Ursem te vinden. De oudste historische vermelding van Ursem is in een kerkenlijst uit de eerste helft van de 11de eeuw. De ontginning van het gebied rond Ursem begon mogelijk al vóór 1000 na Chr. De ontginningsas was de veenstroom De Leet (in de Mijzenpolder). Mogelijk is dit ook de oudste bewoningsas geweest. De locatie van de kerk uit deze periode, die in de kerkenlijst genoemd wordt, is niet

5 Gerritsen 2013b.

Afbeelding 2. De Kerkbuurt van Ursem op de kaart van Johannes Dou (1651-1654).

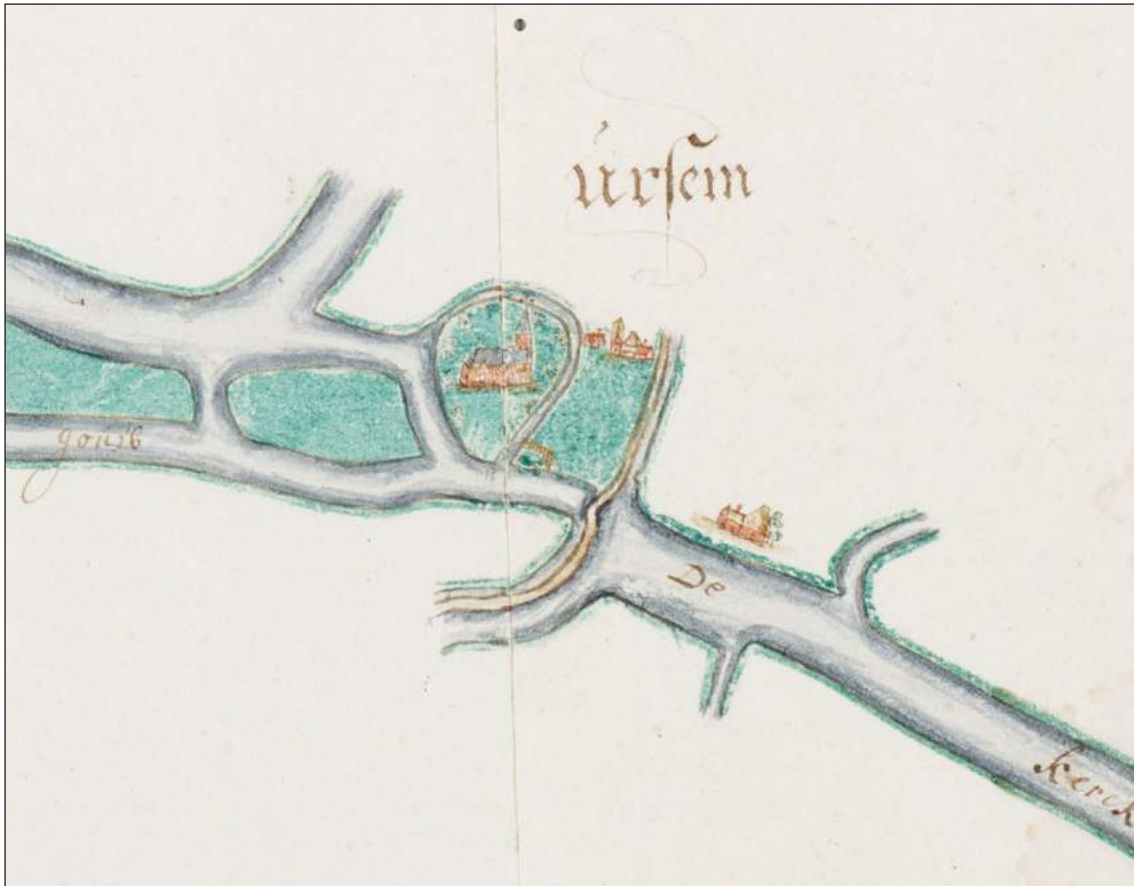
bekend. De huidige straatnaam De Leet, heeft niets met de vroegere veenstroom te maken. De straat ligt op de plek van de gedempte waterloop de Wijzend.

De bewoning aan de Zuidergouw is vanwege wateroverlast aan het einde van de 13de eeuw of begin 14de eeuw verlaten. De bewoners hebben zich waarschijnlijk verplaatst naar hogere huisplaatsen aan de Walingsdijk, de Drechterlandsedijk en rond de kerk.

Aan de Drechterlandsedijk 8-10 is door AWF in 2014 een opgraving uitgevoerd.⁶ Hier zijn restanten van huisplaatsen vanaf de 14de eeuw gevonden. Dit zijn mogelijk de opvolgers van de huisplaatsen langs de Zuidergouw. De teensloot langs de Drechterlandsedijk is gedempt met mest, veen en klei met vondsten erin (aardewerk, metaal, organisch materiaal) die dateren vanaf ca. 1350. Hierop zijn woon- of vloerlagen aangetroffen, die zijn opgebouwd uit schone lagen grijsgroene klei afgewisseld met vuile, donkergrijze lagen met veel houtskool en botsplinters. Mogelijk heeft hier dus (in meerdere fasen) een huis gestaan op een terp die tegen de dijk is opgeworpen.

Gerritsen heeft voor de bovengenoemde verplaatsingen van de bewoningsas van Ursem een

⁶ Dit onderzoek (AWF project 392) is nog ongepubliceerd. Het zal in de toekomst worden uitgewerkt en uitgegeven in de WAR-reeks.

Afbeelding 3. Ursem afgebeeld op een kaart uit ca. 1652 (maker onbekend). De kerk staat hier op een omgracht terrein. Het noorden is op deze kaart aan de onderzijde.

model opgesteld (afb. 21).⁷ De locatie van de eerste kerk van Ursem wordt in dit model geplaatst in de Schermer. Als de bijbehorende bewoning toen langs de Leet lag, betekent dit dat binnen het plangebied, in de Kerkebuurt, waarschijnlijk geen resten uit deze vroege periode aanwezig zijn.

Op historisch kaartmateriaal is te zien hoe het plangebied in de Nieuwe Tijd was ingericht. De oudste relevante kaart voor het gebied is de kaart van Johannes Dou uit 1652-1654 (collectie Westfries Archief). Ter plaatse van het plangebied is geen bebouwing aanwezig (afb. 2).

Op afbeelding 3 is een kaart van Ursem afgebeeld, die gedateerd wordt in 1652 (maker onbekend). Hierop is om de kerk duidelijk een kerkgracht zichtbaar. De kerk stond op een groot omgracht terrein. En deel van deze gracht, die grotendeels gedempt moet zijn na de 17de eeuw, ligt binnen het plangebied. Binnen het omgrachte terrein kunnen gebouwen aanwezig zijn geweest die bij de kerk hoorden, zoals een pastorie, kosterswoning en armenhuisjes.

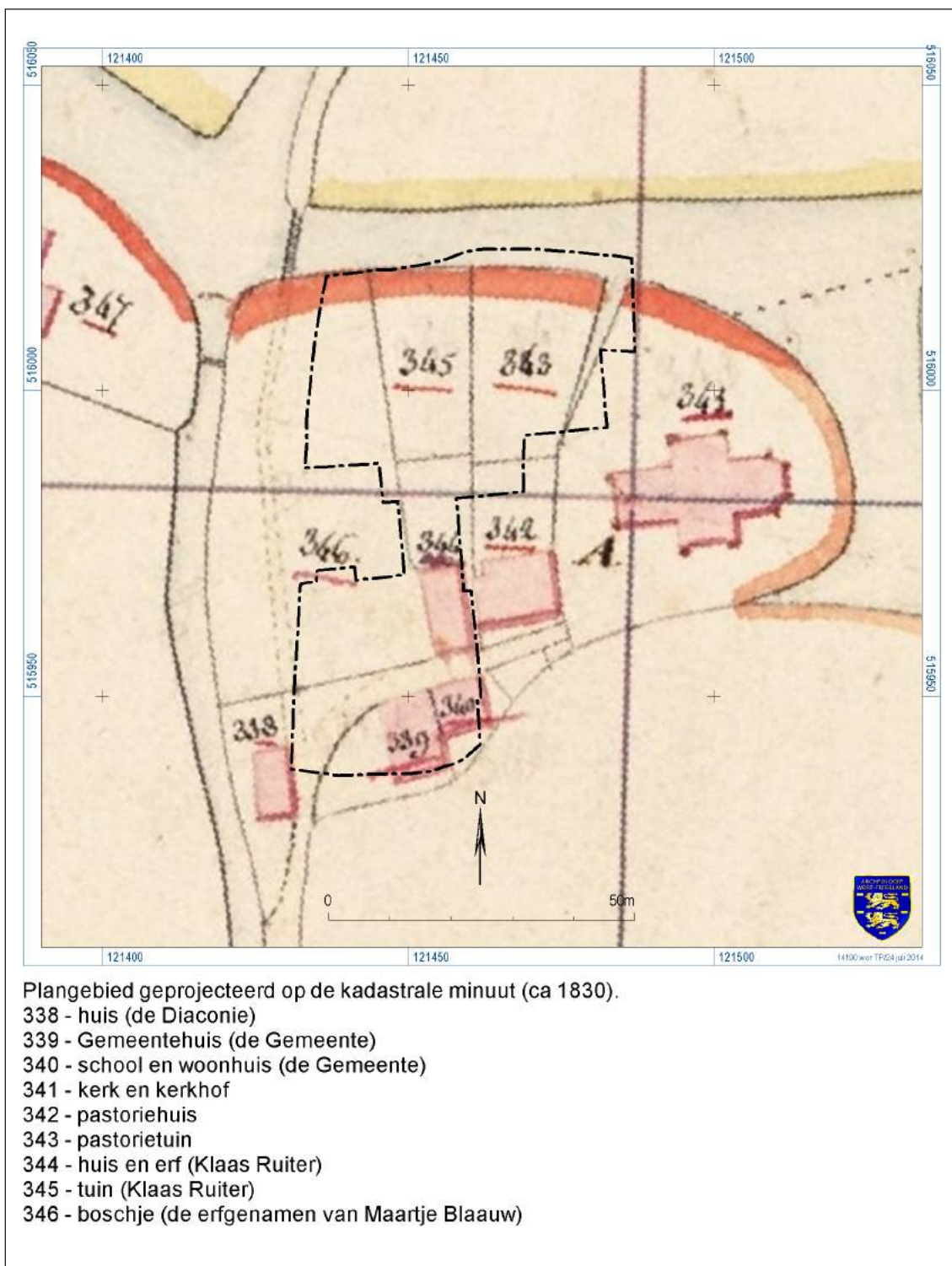
Op de eerste kadastrale kaart uit 1826 is binnen het plangebied bebouwing aanwezig (afb. 4). Aan de aanwezige gebouwen te zien, was dit toen het centrum van Ursem. Het gemeentehuis, een school en woonhuis, een huis en erf, een bosje, een tuin en de pastorietaan lagen binnen het huidige plangebied. Het gemeentehuis, de school en twee huizen zijn gesloopt, voordat de Langereisschool werd gebouwd (afb. 5 en 6).

Vlak buiten het plangebied, op perceel 342, stond het pastoriehuis in monumentale chaletstijl; dit huis staat er tegenwoordig nog, maar is gesplitst tot twee woningen. Aan de westzijde

⁷ Gerritsen 2013b, 67-72.

van het "eilandje" met bebouwing, lag langs het water een huis, dat bezit was van de Diaconie (perceel 338).

Op de kadastrale minuut is nog de in 1658 gebouwde kerk, in de vorm van een kruis te zien. De tegenwoordige kerk is een eenbeukige Waterstaatskerk, met een rechte sluiting en ingebouwde toren met een houten opbouw. Deze verving in 1848 de kruiskerk.⁸

Afbeelding 4. De eerste kadastrale minuutkaart uit ca. 1830.

8 Numan 2005.

Afbeelding 5. Een foto van de Kerkbuurt van Ursem omstreeks 1903. Te zien zijn: het huisje van Gerrit Kooij, de openbare school, de onderwijzerswoning, de pastorie en de Nederlands Hervormde kerk.

2.3 Gespecificeerd verwachtingsmodel

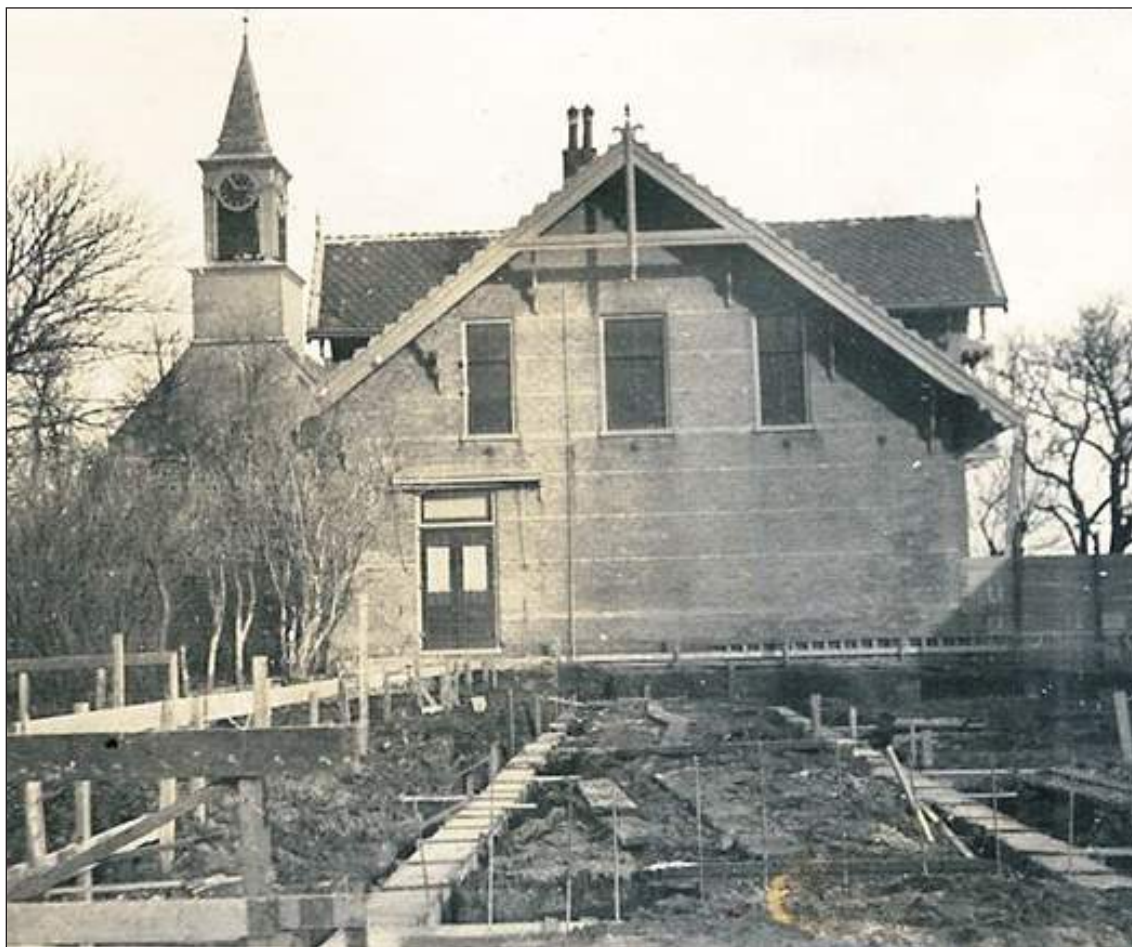
In de archeologische quickscan is onderstaand verwachtingsmodel opgesteld. Binnen het plangebied is een hoge verwachting voor archeologische waarden uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Het gebied rond de kerk is sinds de 13de eeuw waarschijnlijk altijd het centrum van het dorp geweest. Uit de vroegste fase van Ursem, rond 1000 na Chr., worden geen resten verwacht.

Uit de Late Middeleeuwen kunnen huisplaatsen aanwezig zijn binnen het plangebied, in de omgeving van de kerk en aan de Noorddijkerweg. Bijbehorende aan te treffen sporen zijn: restanten van huizen, achtererfstructuren, sloten en ophogingslagen. Op basis van het grote omgrachte terrein (op de kaart uit 1652), is er een kans dat het grafveld bij de kerk groter is geweest dan het huidige kerkhof. Dit betekent dat menselijk botmateriaal gevonden kan worden.

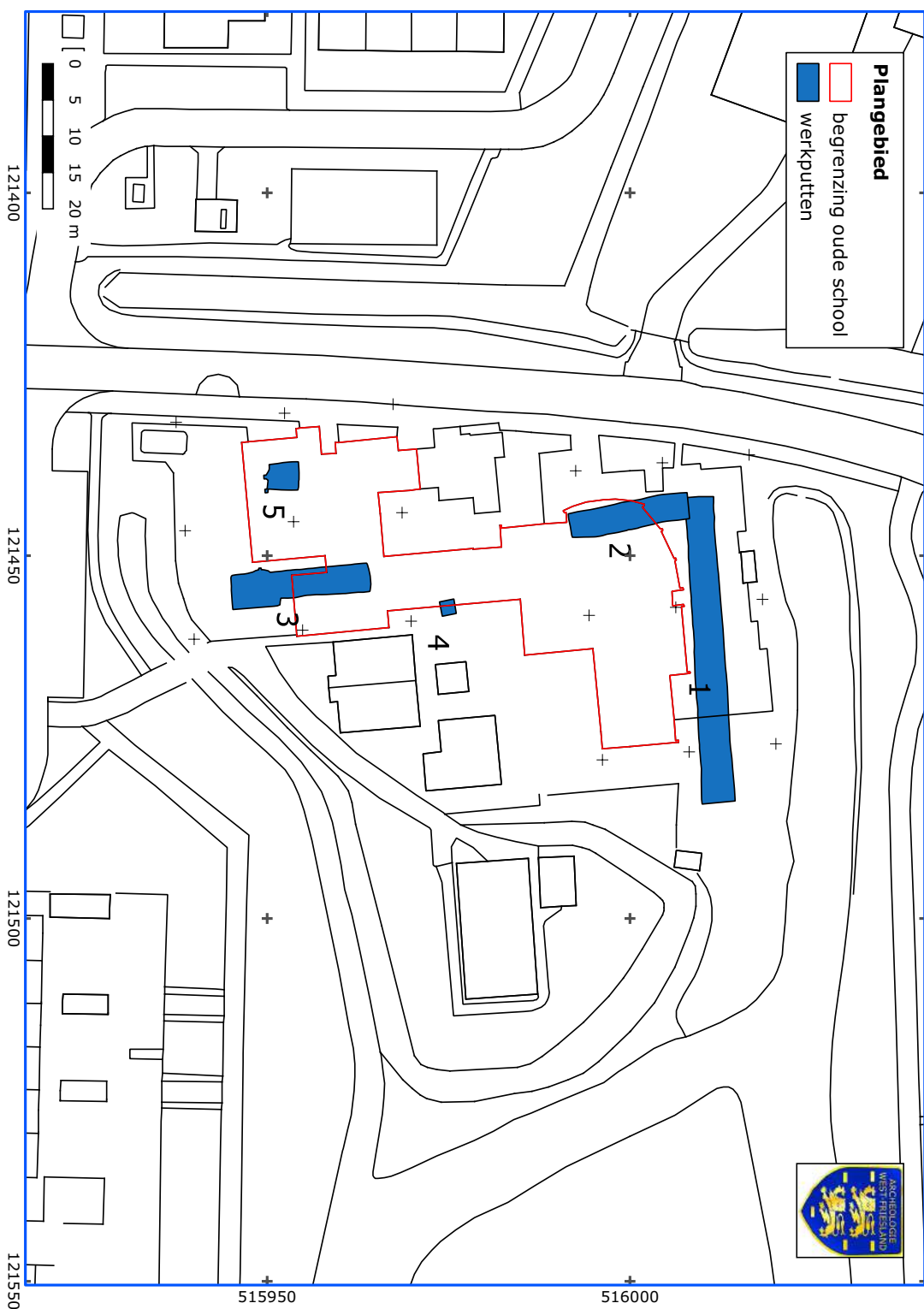
Uit de Nieuwe Tijd kunnen restanten verwacht worden van het gemeentehuis, de school en twee woonhuizen, die op de Kadastrale Minuut te zien zijn. Mogelijk zijn hiervan nog funderingen en achtererfstructuren bewaard gebleven. Van vóór de 19de eeuw kunnen ook resten van een pastorie, kosterswoning en armenhuisjes gevonden worden. Verder kunnen ophogingslagen en slootdempingen aanwezig zijn. Met name aan de noordelijke rand van het plangebied kunnen dempingslagen van de Wijzend worden aangetroffen. De grote omgrachting uit de 17de eeuw kan in de vorm van dempingen aanwezig zijn.

Tijdens de veldtoets is deze archeologische verwachting getoetst. De meeste boringen (boringen 2 tot en met 6) zijn gezet op de locatie van de voormalige speelplaatsen, omdat de bodem op deze plaatsen waarschijnlijk nog onverstoord was gebleven. Tijdens de veldtoets leek in zowel deelgebied A als deelgebied B tot op 80-90 cm onder maaiveld een ophogingspakket aanwezig te zijn. In de bovenste zandige humeuze kleilagen zaten kiezels, puinbrokjes, houtskool en stukjes schelp. In de onderste, siltige humeuze kleilagen van het ophogingspakket zaten lichtgrijze kleibrokjes, humeuze brokken en plantenresten. Het leek erop dat de bovenste ophogingslagen (ca. 25 tot 60 cm - Mv) in de Nieuwe Tijd dateerden, vanwege de brokjes baksteenpuin. De onderste ophogingslagen (ca. 60 tot 90 cm - Mv) leken middeleeuws te zijn, vanwege de aanwezigheid van middeleeuws aardewerk en venige resten (restanten van de natuurlijke veenlaag). Mogelijk waren er meerdere sporenniveau's binnen het plangebied aanwezig.

De veldtoets leek aan te wijzen dat binnen de deelgebieden A en B een archeologische vindplaats uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd aanwezig was. Tijdens het proefsleuvenonderzoek bleek dat toch een groot deel van het plangebied was verstoord. In deelgebied A bleek ook plastic te zitten in de bovenste "ophoging". Deze laag is geheel omgezet in de 20ste eeuw. Deelgebied B bleek minder verstoord dan deelgebied A. Ter hoogte van de gesloopte school waren de verstoringen door heipalen wel flink. Ondanks alle verstoringen waren de diepste sporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd in het gehele plangebied bewaard gebleven.

Afbeelding 6. De bouw van de Langereisschool in 1930 in volle gang, met zicht op de pastorie en de kerk.

Afbeelding 7. Overzicht van de gegraven proefsteuven (1 t/m 5, in blauw). In rood de contour van de voormalige school.

3 Opzet en doel van het onderzoek

De doelstelling van het proefsleuvenonderzoek is het vaststellen van de aard, omvang, datering, gaafheid en conservering van de archeologische vindplaats. Het doel van de opgraving, die hieruit mogelijk voortkomt, is het documenteren van de archeologische resten van de vindplaats en het *ex situ* bewaren van de vondsten en gegevens. Voor het proefsleuvenonderzoek en een opgraving is apart een aantal onderzoeksvragen opgesteld:

Onderzoeksvragen voor het proefsleuvenonderzoek

Indien middeleeuwse bewoningssporen worden aangetroffen:

- 1a. Wat is de gaafheid en conservering van deze sporen?
- 1b. Wat is de aard en omvang van de vindplaats (zijn er één of meerdere huisplaatsen aanwezig)?
- 1c. Is er sprake van een ophogingslaag? Zo ja, waar is die uit opgebouwd?
- 1d. Is er nog een restant van de natuurlijke veenlaag aanwezig? Zitten hier sporen in of liggen er slechts vondsten op?
- 1e. Hoe diep zijn de sporen nog aanwezig?
- 1f. Wat is de datering van de sporen?

Indien sporen uit de Nieuwe Tijd worden aangetroffen:

- 2a. Wat is de aard en omvang van deze sporen?
- 2b. Wat is de datering van deze sporen?

Tijdens de veldtoets is geen natuurlijke veenlaag aangetroffen. Onderzocht diende te worden of deze was omgezet en vermengd met klei tot een akkerlaag of ophogingslaag. In de boringen werd middeleeuws aardewerk aangetroffen, dus hier zou minimaal een restant veen met daarop o.a. aardewerk of een akkerlaag met daarin middeleeuwse vondsten kunnen worden verwacht.

Onderzoeksvragen voor de archeologische opgraving

1. Zijn er sporen uit de Volle en Late Middeleeuwen (vanaf de 10de eeuw) aanwezig?
 - 1.1 Hoe oud zijn de oudste sporen en wat zegt dit over de vroegste geschiedenis van Ursem?
 - 1.2 Duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of op andere activiteiten?
 - 1.3 Is in deze periode reeds een terpje opgeworpen? Wat is de ligging en omvang hiervan? Is dit terpje in één keer opgeworpen of geleidelijk verhoogd?
 - 1.4 Dateren sloten/greppels uit deze periode en wat zeggen deze over de ontginning/verkaveling?
 - 1.5 Zijn sporen van bebouwing (vloerniveau's, paalkuilen e.d.) aanwezig en is op basis hiervan die bebouwing te reconstrueren?
 - 1.6 Zijn sporen aanwezig die tot het erf (of erven) behoren (waterputten e.d.) en is op basis hiervan de inrichting van het erf te reconstrueren? Hebben we te maken met een of meerdere erven?
 - 1.7 Zijn er sporen van menselijke begravingen gevonden? Hoe staan deze in relatie tot de Middeleeuwse kerk? Wat vertellen deze graven over de middeleeuwse bevolking van Ursem?

2. Resten van bewoning uit de Nieuwe Tijd:

2.1 Zijn er funderingen van gebouwen gevonden? Komen deze overeen met de kadastrale minuut van 1826?

2.2 Wat was de indeling van deze gebouwen? Hoe lang zijn ze in gebruik geweest en wat was de functie? Zijn er meerdere (bewonings)fasen aan te duiden?

2.3 Zijn er structuren in en rondom de gebouwen aanwezig? Te denken valt aan waterputten, waterkelders, voorraadkelders, vloeren, greppels en sloten, etc.

2.4 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?

3. Kan vondstmateriaal aan de bewoners worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners?

Verandering van strategie

Aanvankelijk waren er vier proefsleuven gepland, twee in deelgebied A (werkputten 1 en 2) en twee in deelgebied B (werkputten 3 en 4). Deze sleuven zouden deels met de oppervlakte van de gesloopte school overlappen, zodat gecontroleerd kon worden of ter plaatse van de heipalen de bodem verstoord was, of dat hier nog archeologische resten aanwezig waren. Vanwege logistieke problemen zijn er uiteindelijk vijf sleuven aangelegd op iets afwijkende locaties. Werkput 4, aangelegd om een profiel van een terp (de terp waar de voormalige pastorie op staat, Kerkpad 1-3) te documenteren, was niet gepland. Deze is in overleg met de opdrachtgever, de Bevoegde Overheid en de bewoners van de voormalige pastorie aangelegd, om extra informatie over de Middeleeuwse bewoningsgeschiedenis te kunnen vergaren. Werkput 3 is ten opzichte van het plan in het PvE richting het oosten opgeschoven. Vanwege een kabeltracé is de aanvankelijk geplande werkput 4 vervallen en vervangen door een korte sleuf, werkput 5.

4 Resultaten

4.1 Deelgebied A

Binnen deelgebied A zijn twee proefsleuven aangelegd: werkputten 1 en 2 (afb. 7). Werkput 1 was een lange oost-west sleuf, werkput 2 was korter en is noord-zuid, haaks op werkput 1, gegraven. In werkput 1 zijn vooral perceelsgrenzen gevonden. In het oostelijke uiteinde van de sleuf was de demping van de kerktersloot (sporen 1 en 3) aanwezig (zie bijlage 1). Op een kaart uit 1652 is een omvangrijke sloot te zien rondom de kerkterp. Op de Kadastrale Minuut uit 1826 is deze sloot deels nog open. Het vondstmateriaal (vondst 6) uit de buitenste slootvulling, een aantal scherven rood- en witbakkend aardewerk, dateert in de 17de-18de eeuw. In deze buitenste vulling, de walkant, zaten veel boomwortelstronken. Mogelijk heeft de rand van de kerktersloot vol gestaan met knotwilgen of andere bomen. Onder vondstnummer 1 (aanleg vlak) is een stuk van een 18de-eeuwse grafzerk verzameld. Deze is waarschijnlijk ook uit de slootvulling afkomstig. Op de grafsteen staat "Sipper" of "Hipper" geschreven. Het is deel geweest van een vrij dunne en kleine leistenen grafzerk (afb. 8). De laatste vulling (S1) van deze sloot is 19de-eeuws.

In het midden van werkput 1 is een palenrij gedocumenteerd (S5 t/m 12, afb. 9). Bij het couperen kwam er een middeleeuwse scherf uit één van de paalgaten, maar dit bleek opspit te zijn. Waarschijnlijk is de palenrij een erfgrens uit de 18de of 19de eeuw; in een aantal sporen was nog hout van de palen aanwezig. Aan de westrand van werkput 1 zijn twee vullingen van een sloot (S17 en S18) aangetroffen. Deze sloot was ook een perceelsgrens, die mogelijk al

Afbeelding 8. Fragment van een 18de-eeuwse grafsteen met de tekst "Sipper" of "Hipper". Het fragment is gevonden in de vulling van de terpsloot van de kerk.

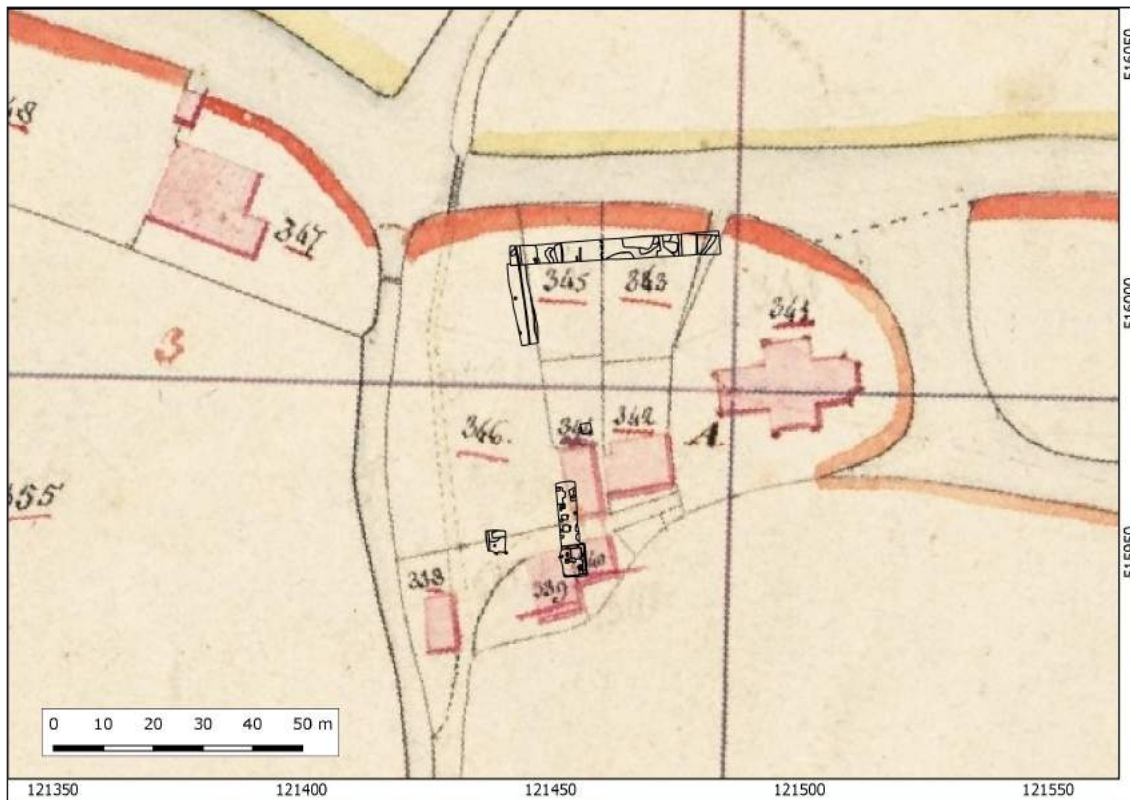

Afbeelding 9. Zicht op werkput 1 vanuit de westen, met zicht op de kerk met bijgebouw en het baarhuisje (links). Op het vlak is de palenrij te zien.

vanaf de 17de eeuw in gebruik is geweest. De gevonden perceelsgrenzen blijken exact overeen te komen met de perceelsgrenzen die op de Kadastrale Minuut uit 1826 te zien zijn (afb. 10). In de randzone van de sloot (S17) zijn aardewerk, metaal, glas, bot en bouw materiaal uit de 17de tot en met 19de eeuw gevonden (V7 en V11, ook vakvondst V8). Uit deze vulling komen

ook een brok beton en een stuk natuursteen, waarschijnlijk een bouwfragment. De sloot is in de 19de eeuw gedempt; de middelste slootvulling bevatte alleen 19de-eeuwse vondsten (V10: industrieel wit, steengoed, glas, afb. 11 en 12). Een coupe van de sloot is gedocumenteerd in het zuidprofiel (zie bijlage 3). Onder een laag bouwzand en een verstoorde kleilaag, waren de twee vullingen van de sloot duidelijk zichtbaar (onderin donkerbruin-grijze klei, bovenin lichtgrijze zand en klei, afb. 13). De onderkant van de sloot lag op 3,80 m - NAP.

Het botmateriaal (V11) dat gevonden is in deze sloot, blijkt dierlijk te zijn. Binnen het plangebied is geen menselijk bot aangetroffen; aanwijzingen voor een groter kerkhof of een middeleeuws kerkhof op een andere plaats dan de huidige kerkterp ontbreken.

Afbeelding 10. De proefsleuven geprojecteerd op de Kadastrale Minuut van 1832. In werkput 1 zijn drie erfafscheidingen aangetroffen; deze zijn ook zichtbaar op deze kaart.

Afbeelding 11. Buiten- en binnenzijde van een 19de-eeuws kopje van industrieel wit aardewerk met blauwdrukdecor met een Noors landschap met houten huizen en rendieren.

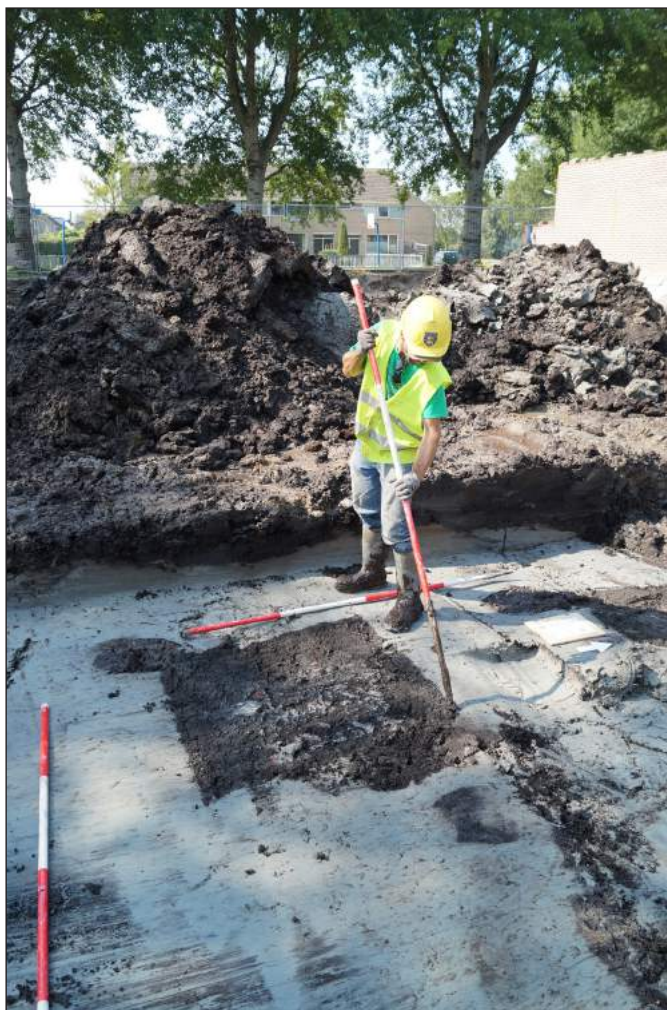
Afbeelding 12. Voor- en achterzijde van een fragment van een bord van Noord-Hollands slibaardewerk. Het fragment is op de rand versierd met puntcirkels en fruit (datering 1600-1650).

Het zuidprofiel is, behalve ter hoogte van sloot S17-18, ook op twee andere plaatsen in werkput 1 gedocumenteerd. In het oosten was het profiel meer intact dan in het westen. Dit is veroorzaakt door de bouw van de Langereisschool aan de oostzijde. Onder een laagje bouwzand lag een laag van ca. 40 cm donkergrijze klei met grijze kleibrokjes, baksteen, mortel, dakpan en aardewerk. Aanvankelijk leek dit een onverstoorde ophogingslaag uit de Nieuwe Tijd. Bij het aantreffen van plastic, bleek dat deze laag toch volledig is omgezet. Aan de oostzijde van de werkput lag onder deze laag een laagje donkerbruin-donkergrijze klei van 10 cm dikte. Het laagje was zeer humeus en had een onregelmatige onderkant. Mogelijk is dit het restant van een laag (veraard) veen, dat in de Middeleeuwen op het terrein aanwezig was. In deze laag zijn geen vondsten aangetroffen.

Afbeelding 13. Coupe door sloot (S17-S18) in het zuidprofiel van werkput 1.

Werkput 2 is aangelegd binnen de oppervlakte van de gesloopte school. Omdat hier de heipalen waren uitgetrokken, was deze locatie erg drassig. Tijdens de veldtoets zijn er geen boringen gezet binnen de contouren van de voormalige school. Hier lag destijds nog veel puin. Tijdens het proefsleuvenonderzoek kon pas gezien worden hoe verstorend de heipalen hadden gewerkt. In het vlak was de randzone van een sloot (S17) zichtbaar, die ook al in de westpunt van werkput 1 was gedocumenteerd. Deze sloot liep noord-zuid over een groot deel van de Kerkbuurt. Dit is goed te zien op de Kadastrale Minuutkaart van 1826.

Afbeelding 14. Het inkrassen van de sporen in het vlak van werkput 3.

In de werkputten 1 en 2 zijn slechts enkele Middeleeuwse scherven verzameld. Aanwijzingen voor bewoning in de Middeleeuwen in deelgebied A ontbreken. Op het vlak waren wel enkele ondiepe ingravingen te zien, die mogelijk de restanten van de onderkant van

middeleeuwse sloten waren. Het terrein is in ieder geval vanaf de 17de eeuw in gebruik en verdeeld in percelen: één perceel (oostelijk) met een breedte van 21 meter en één perceel (westelijk) met een breedte van 16 meter. Twee perceelsgrenzen werden gevormd door sloten, één door een palenrij/schutting. In de 19de eeuw zijn de beide sloten gedempt. Het is opvallend dat hierbij ook een brok van een grafsteen is gebruikt. De kerk in haar huidige vorm dateert uit 1848. De zerkenvloer in de kerk is opnieuw ingericht, waarbij de zerken veelal zijn gehalveerd en op een andere plek teruggelegd. Mogelijk zijn de herbouw van de kerk, de herinrichting van de zerkenvloer en de demping van de kerkterpsloot vrijwel tegelijk uitgevoerd. Mogelijk kon daardoor een deel van een zerk in de demping van de sloot terecht komen. De zerken in de kerk dateren grotendeels omstreeks 1630-1650. De gevonden grafsteen kan later gedateerd worden, in de 18de eeuw, op grond van het type handschrift dat is gebruikt.⁹ Het is niet bekend of de zerk uit de vloer van de kerk of van het kerkhof op de terp afkomstig is. De algemene begraafplaats van Ursem ligt nu nog steeds naast de NH kerk aan het Kerkpad. De graven die er nu liggen zijn vrij recent en de begraafplaats is klein. Men zal in het verleden de begraafplaats vaak geruimd hebben. Mogelijk is alleen de top van de begravingen geruimd en liggen dieper nog oude graven.

⁹ Mondelinge mededeling dr. C.P. Schrickx.

4.2 Deelgebied B

Binnen deelgebied B zijn drie korte proefsleuven aangelegd (afb. 7). De locatie van werkput 3 is verschoven ten opzichte van het oorspronkelijke puttenplan. Om meer zicht te krijgen op de middeleeuwse ophogingen, is de sleuf verplaatst richting de terp waarop de voormalige pastorie staat. Om de oost-west lopende kabels en leidingen in deelgebied B in kaart te kunnen brengen, is als eerste deze noord-zuid sleuf aangelegd. Op die manier kon een goede locatie voor een dwarssleuf worden uitgekozen, buiten een kabeltracé.

In deelgebied B is een aantal laatmiddeleeuwse sporen gevonden: twee daliegaten en een ophogingspakket van veenplaggen (zie bijlage 2). De overige sporen dateren in de Nieuwe Tijd: restanten van een gebouw uit de 17de-18de eeuw, een waterkelder en waterput/septictank, behorend bij de bebouwing op het terrein uit de 18de-19de eeuw, en resten van de palen van het schoolgebouw vanaf de jaren 1930 (afb. 14).

Daliegaten zijn kleiwinningskuilen, die door de middeleeuwse mens gegraven zijn door de natuurlijke veenlaag heen. Omdat de kuilen daarna een vulling van teruggewooid veen kregen, zijn ze in het landschap soms als depressies te zien. De omliggende kleibodem is dan minder ingeklonken dan de veenvulling in de kuilen. De vulling van de middeleeuwse daliegaten in Ursem (S19 en S31) bestond uit donkerbruine veenbrokken met kleine kleibrokjes. Bij spoor 19 (werkput 3) zaten onderin de vulling gestoken veenplaggen, terwijl de bovenkant van de vulling meer "baggerig" veen bevatte (afb. 15). In spoor 31 (werkput 5) stond een aangepunt houten plankje (lengte: 25 cm) rechtop in de vulling. Door verstoringen in het profiel was niet duidelijk te zien of de ophogingslaag van veenplaggen over de vulling van de daliegaten heen lag. De kleiwinning is waarschijnlijk voorafgegaan aan de laatmiddeleeuwse bewoningsfase van het terrein. De klei kan gebruikt zijn om de veenbodem minder zuur en beter geschikt te

Afbeelding 15. De vulling van een daliegat met daardoorheen een verstoring door heipalen. Links en rechts is de plaggenophoging te zien (oostprofiel werkput 3).

maken om gewassen te verbouwen. Er is dan een periode van landgebruik vooraf gegaan aan de periode van bewoning. Het ligt niet voor de hand dat men kleiwinningskuilen heeft gegraven dwars door de ophoging van veenplaggen.

In totaal zijn er binnen het plangebied 13 scherven laatmiddeleeuws aardewerk gevonden. De meeste waren als opspit in jongere sporen of lagen terechtgekomen. De drie scherven (V21: Paffrath aardewerk, Maaslands wit en kogelpot) uit de middeleeuwse ophoging in het profiel van de terp van de pastorie (werkput 4), lagen nog in context. Hierdoor kan de bewoningsfase in de 12de-13de eeuw geplaatst worden. In een kuil, die was ingegraven in het plaggenpakket (noordprofiel van werkput 3, V22), zijn kogelpot en Paffrath aardewerk gevonden, evenals een metaalslak. In dit spoor zaten echter ook rode baksteenpuntjes. Het aardewerk is waarschijnlijk opspit in een spoor uit de Nieuwe Tijd.

De laatmiddeleeuwse ophoging was in werkput 3 ongeveer even dik als in werkput 4, ter hoogte van de terp van de pastorie. De ophoging was gemiddeld 30 cm en lag bovenop een restant natuurlijk veen van 10 tot 30 cm dikte (zie bijlage 3). Onder de terp was deze natuurlijke veenlaag wel wat verder ingeklonken dan in werkput 3. In werkput 3 was het onderscheid tussen veenplaggen (ophoging) en natuurlijk veen slecht te zien, maar dit onderscheid was waarschijnlijk wel aanwezig. De ophoging bestond in werkput 3 uit gestoken veenplaggen (afb. 16), terwijl men ter hoogte van de terp het terrein heeft opgehoogd met humeuze klei met houtskool. De middeleeuwse ophoging vormde mogelijk een hoogte die in één lijn lag met de terpen waar de kerk en de pastorie op liggen. Het is ook mogelijk dat de ophoging onderdeel van de terp van de pastorie is geweest; deze is dan oorspronkelijk groter geweest.

Afbeelding 16. Doorsnede van de ophoging van veenplaggen (noordzijde werkput 3). Op de achtergrond de voormalige onderwijzerswoning van de Langereisschool uit 1930.

Afbeelding 17. Het profiel van de terp van de voormalige pastorie (oostprofiel werkput 4). Op de achtergrond de tuin van de voormalige pastorie en de kerk.

Afbeelding 18. Detail van het profiel van de terp van de pastorie. Onderin is de natuurlijke kleibodem te zien met daarop een restant veen. Hierop liggen diverse ophogingslagen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

Onder de pastorie was de ophoging uit de Nieuwe Tijd een stuk dikker dan elders (afb. 17 en 18). De grootste ophoging van de terp van de pastorie dateert waarschijnlijk in de 16de eeuw. Deze bestond uit een kleilaag van 30 cm dikte met grof baksteenpuin, mortel, as en houtskool. Daarop lag een kleilaag van 20 cm met dezelfde inclusies, maar daarbij ook brokken gele baksteen. Deze laag dateert waarschijnlijk in de 17de tot 18de eeuw. De bovenste twee ophogingslagen dateren in de 19de en 20ste eeuw. Deze waren samen 50 cm dik en bestonden uit grind, klei, zand en plastic.

De 17de-eeuwse kerk stond waarschijnlijk op een terp met een sloot rondom, zoals op historische kaarten is aangegeven. Hoe de situatie daarvoor was, of de kerk van de 13de-16de eeuw op een terp stond, is nog niet bekend. Het is ook niet duidelijk of er na de middeleeuwen is opgehoogd ten westen van de terp van de pastorie.

De bovenkant van de sporen in deelgebied A, op de noordelijke helft van het terrein, zat ongeveer 50 cm lager dan in deelgebied B. Ter hoogte van werkput 3, in deelgebied B, was het terrein door de sloop van de school een stukje afgegraven. In deelgebied A lag het maaiveld vóór de ophoging met bouwzand op 2,30 m - NAP. Dit is 10 cm hoger dan in deelgebied B. In deelgebied B is meer dan 10 cm afgegraven bij de sloop van de Langereisschool, dus was het maaiveld vóór de bouw van de school in deelgebied B waarschijnlijk hoger. De zuidelijke helft van de Kerkbuurt lijkt dus meer te zijn opgehoogd dan de noordelijke helft.

De voormalige pastorie is gebouwd rond 1859, toen de voorgaande woning van de pastoor werd gesloopt. Ten westen van de pastorie heeft een huis gestaan: de gesloopte woning van de familie Ruijter. Deze woning stond hier rond 1800 en werd in 1757 al genoemd. Het was tot

1810 de woning van de koster.¹⁰ In werkput 3 zijn hiervan geen concrete resten teruggevonden. Aan de zuidzijde van werkput 3 zijn de muurresten van een ander gebouw teruggevonden. Het gaat om een buitenmuur, opgebouwd uit rode baksteen, met 2,5 steens dikte en een aantal binnenmuren (afb. 19 en 20). De gevonden ruimten waren bij elkaar minimaal 1,80 m bij 2,60 m. Het is waarschijnlijk de noordoost-hoek van een groter gebouw geweest.

De gevonden muurresten leken tijdens het veldwerk de funderingsresten van het complex van school, onderwijzerswoning en gemeentehuis (regthuis) te zijn. Dit complex is vóór 1800 in de Kerkebuurt gebouwd. Het heeft hier lange tijd gestaan en is meerdere keren verbouwd, totdat het in 1930 moest wijken voor een nieuwe school.¹¹ Na het over elkaar heen leggen van de veldtekening en de Kadastrale Minuut uit 1826 blijkt dat dit niet mogelijk is (afb. 10). De oriëntatie en de locatie van de muren van het aangetroffen gebouw, komen niet overeen met de contouren van het 19de-eeuwse complex dat op de Kadastrale Minuut is getekend.

Het lijken de muren te zijn van twee ruimten van één huis, met een doorgang erin. Een haard lag op de scheiding tussen twee vertrekken, mogelijk tussen kamer en keuken. Naast de haard was een deur of opening van 30 cm breedte tussen deze vertrekken (aan de oostzijde). Verder was er één oudere muur aanwezig, met gele en oranje bakstenen, ook halve, die was scheefgezakt. Het leek erop dat het muurwerk tenminste één keer al blootgelegd is geweest, en weer toegedekt, want er waren zeer weinig vondsten om de muren heen te vinden.

Het muurwerk bestaat uit in ieder geval twee fasen. De bovenste drie baksteenlagen van de oost-west gerichte muur hadden een formaat van 22 x 10,5 x 5 cm. De onderste drie lagen stammen uit een eerdere fase, die is opgebouwd met bakstenen met het formaat 19 x 9 x 4 cm. In werkput 5 zijn de restanten van twee poeren gevonden, die uit oranje-gele bakstenen bestonden. De poeren hebben mogelijk dezelfde datering als de scheefgezakte, oudste muur

Afbeelding 19. Het schoonmaken van de bakstenen funderingen van het 17de- of 18de-eeuwse langhuis (zuidzijde werkput 3).

10 Schaap & Schaap 1997, 527.

11 Schaap & Schaap 1997, 527.

Afbeelding 20. De bakstenen funderingen van het langhuis (zuidzijde werkput 3).

uit werkput 3. Ze liggen in één lijn met de meest noordelijke buitenmuur van het gebouw in werkput 3, maar kunnen niet tot hetzelfde gebouw hebben behoord.

Door nadere bestudering van de plattegrond van het gebouw en de historische kaart van Ursem van ca. 1652, is gebleken dat de muren toebehoren aan een langhuis. Van dit type huis, het Westfries Langhuis, is een aantal voorbeelden opgegraven door AWF in de gemeente Drechterland (afb. 21). Een huis van dit type is een langgerekte smalle boerderij met een klein stalgedeelte. De boerderij staat haaks op de weg. Het woongedeelte bestaat uit drie vertrekken: voorhuis, kamer en keuken. In de scheidingswand tussen het voorhuis en de kamer, of tussen de kamer en de keuken, zit een dubbele stookplaats. In het stalgedeelte is plek voor slechts drie of vier koeien. Vaak is in de keuken een waterput aanwezig en in het stalgedeelte een tweede put voor het vee.¹² Het nog bestaande langhuis aan de Oosterleek nr. 39 (langhuis boerderij Balk, afb. 21 midden) heeft naast het stalgedeelte nog een onderverdeling met berghok en opkamertje. Dit type boerderij had op het erf vaak een aparte kapberg of hooiberg staan.

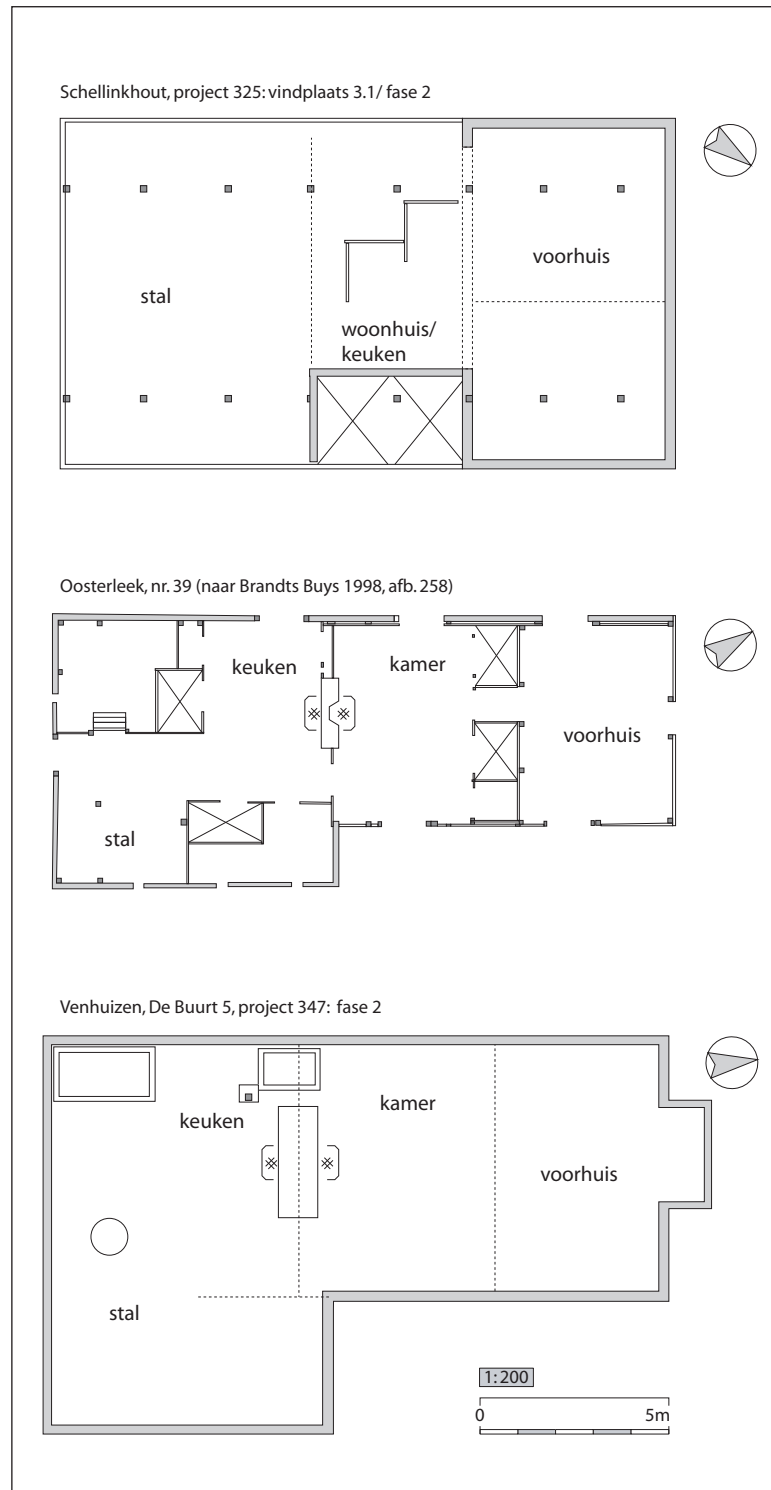
In Brandts Buys wordt het huis in Oosterleek uitvoerig besproken. Het langhuis heeft een zadeldak en gevels die deels in baksteen en deels in hout zijn uitgevoerd. De fundering is geheel van baksteen. De vloer van het voorhuis bestaat uit groen en geel geglaazuurde plavuizen. Tussen voorhuis en kamer zijn twee bedsteden getimmerd. Zowel het voorhuis als de kamer hebben rechthoekige ramen aan beide zijden. De schouw is betegeld met een tegeltableau. Onder de opkamer is een kelder met waterput aanwezig. Een kelder op deze plek is ongewoon in dit type huis; meestal lag de kelder in het voorhuis. Mogelijk is de kelder ouder dan het huis. Het stalgedeelte en de opkamer hebben kleine ronde raampjes. Brandts Buys schat de bouw van het langhuis in de 18de eeuw. De dubbele schouw is 19de-eeuws.

¹² Brandts Buys 1974, 208-212.

Bij archeologisch onderzoek van Archeologie West-Friesland zijn in Schellinkhout en Venhuizen (beide ook in Drechterland) vergelijkbare langhuizen opgegraven. Het langhuis in Schellinkhout, gevonden tijdens de werkzaamheden aan de Zuiderdijk (AWF, 2010-2012), heeft twee fasen gehad. In fase 1 was het huis rechthoekig, maar korter dan in fase 2 (plattegrond: zie afb. 21, boven). Het stalgedeelte in fase twee was relatief groot. De kelder bevond zich in het voorhuis.¹³ De datering van het huis ligt tussen de tweede helft van de 16de eeuw en de 17de eeuw.

Het langhuis in Venhuizen is gevonden tijdens een archeologische begeleiding aan de Buurt 5 (AWF, 2011). Er zijn drie fasen te onderscheiden in dit huis. De oudste fase dateert waarschijnlijk in de eerste helft van de 17de eeuw. De laatste fase dateert in de 18de eeuw en is gesloopt in de 20ste eeuw (plattegrond fase 2: zie afb. 21, onder). Dit langhuis had een kelder in het voorhuis en, net als het huis van Oosterleek, een uitbouw die als stalgedeelte diende.¹⁴

Het huis in werkput 3 gebouw dateert mogelijk vanaf de eerste helft van de 17de eeuw. Aangezien het gebouw twee fasen heeft gehad, zou de tweede fase 18de-eeuws kunnen zijn. Het aardewerk dat gevonden is bij het vrijleggen van de haardfundering dateert in de 17^{de}

Afbeelding 21. De bakstenen funderingen van het langhuis (zuidzijde werkput 3).

13 Gerritsen et al. 2013.

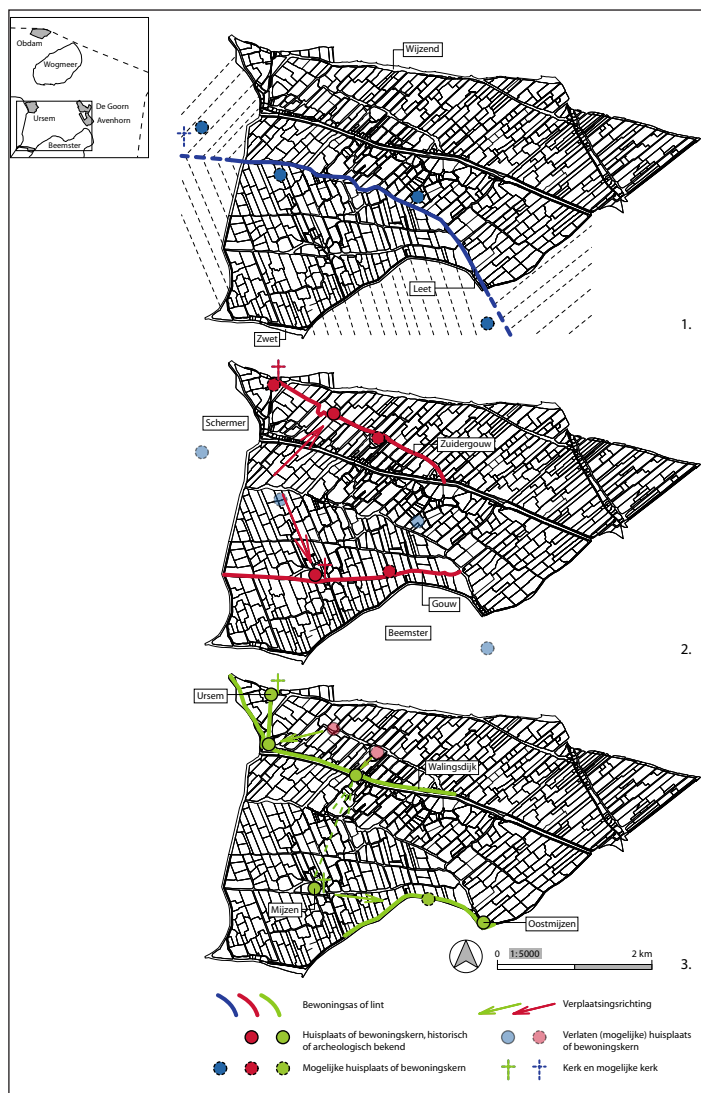
14 Gerritsen 2013a.

tot 18de eeuw. Het aardewerk is zeer fragmentarisch, dus niet scherp te dateren. Het voorhuis met kelder is niet gevonden, maar deze was ongetwijfeld buiten de proefsleuf nog in de bodem aanwezig. De vorm van de plattegrond van het huis doet niet direct denken aan één van de bekende langhuizen uit Drechterland. Als het de keuken is die is gevonden, dan heeft deze het formaat van de keuken in het huis uit Oosterleek. Er is dan niet, zoals in Oosterleek, een berging met opkamer daarachter aanwezig geweest.

Het gebouw staat niet op de historische kaart van Johannes Dou (1651-1654), maar wel op de historische kaart van Ursem van ca. 1652 (afb. 22). Hier staat een langhuis op, tussen een stolpboerderij en een ander gebouwtje. Op deze kaart is het huis afgebeeld als langgerekt huis met een met riet gedekt zadeldak. De gevel is opgedeeld in een onder- en bovenkant: mogelijk was de onderkant in baksteen uitgevoerd en de bovenzijde in hout. Als in de proefsleuf de achterzijde van het huis, met keuken en kamer, is aangetroffen, dan was het huis georiënteerd op een pad of een weg, die sinds de 19de eeuw niet meer bestaat. De 17de-eeuwse kaart geeft dit niet weer. De stolpboerderij die vlak naast het langhuis is afgebeeld op de historische kaart, is georiënteerd op de Noorddijkerweg. De restanten van twee kleine poeren in werkput 5 hebben mogelijk tot deze stolp behoord.

Afbeelding 22. Uitsnede uit de kaart van Ursem uit ca. 1652 (maker onbekend). Voor het complete beeld: zie afb. 3. Het noorden is op deze kaart aan de onderzijde.

Afbeelding 23. Model voor de verschuiving van de bewoningsassen van Ursem en Mijzen in de Volle en Late Middeleeuwen (uit: Gerritsen 2013b, 68).

5 Synthese

In de gespecificeerde verwachting die vóór aanvang van het veldonderzoek is opgesteld, was het bewoningsmodel van Ursem van Gerritsen het uitgangspunt (afb. 23). Binnen het plangebied werden archeologische resten verwacht van de 13de eeuw tot en met de Nieuwe Tijd. De tijdens het onderzoek gevonden resten, bevestigen het bewoningsmodel. Eén van de drie bewoningskernen langs de Zuidergouw als bewoningsas, is tijdens dit onderzoek verder onderzocht. Het is nu duidelijk geworden dat in de 12de-13de eeuw in de kern van de Kerkebuurt waarschijnlijk meer gebouwen stonden dan alleen de kerk.

In de Kerkebuurt zijn echter geen concrete resten van een huisplaats gedocumenteerd. Op andere vindplaatsen in Koggenland, bijvoorbeeld het al genoemde Ursem-De Tuinen ('Hooge Werffe') en Berkhout-Kerkebuurt 190, zijn meer aanwijzingen voor bewoning gevonden. Binnen deze vindplaatsen is op het restant natuurlijk veen een samengedrukt laagje met laatmiddeleeuwse vondsten aangetroffen. In deze laag waren naast scherven en metaal ook veel as en dierlijk bot aanwezig. Een dergelijke samengedrukte laag is hier in de Kerkebuurt niet waargenomen.

De plaggenophoging die in de Kerkebuurt gevonden is, geeft aan dat er wel bewoning geweest moet zijn. Mogelijk functioneerde de plaggenlaag als een soort podium, waarop houten huizen stonden die op kleine sloffen gefundeerd waren. Houten sloffen zijn moeilijk terug te vinden in de bodem. De plaggenlaag is gevonden op de locatie van de voormalige Langereisschool. Door de sloop, en mogelijk ook al bij de bouw van de school, is de top van deze laag verdwenen. Wat er bovenop de laag mogelijk heeft gelegen, is dus verloren gegaan.

Afbeelding 24. Uitsnede van de kaart van de Beemster door Pieter Cornelisz Cort uit 1607.

De 12de-eeuwse scherven uit de opgraving op de "Hooge Werffe" weerspiegelen mogelijk toch het begin van de bewoning langs Zuidergouw. De scherven Paffrath en Maaslands wit aardewerk uit de Kerkebuurt dateren waarschijnlijk uit het einde van de 12de eeuw. Mogelijk is in beide bewoningskernen dus al iets vóór de 13de eeuw bewoning geweest.

Van het bewoningslint uit het begin van de ontginning van Ursem, rond het jaar 1000, is niets aangetroffen. Dit bevestigt het bewoningsmodel: de oudere kern heeft op een andere plaats gelegen, mogelijk in de Mijzenpolder. Ook van een grafveld uit de Late Middeleeuwen zijn geen

resten gevonden. Mogelijk heeft de kerkterp vanaf de 13de eeuw dezelfde omvang gehad als zij in de 19de eeuw had; dat is iets groter dan de tegenwoordige terp. Het is ook een mogelijkheid dat de terp van de pastorie oorspronkelijk bij het kerkterrein hoorde.

De Noorddijk en de Drechterlandsedijk zijn mogelijk al in de Volle Middeleeuwen (11^e-12^e eeuw), tijdens de ontginning van het gebied, aangelegd. Hoe oud het pad langs de kerk (nu Noorddijkerweg) is, dat deze twee dijken verbindt, is niet bekend. Hoe lang hier al bewoning langs ligt is ook niet bekend. Op de kaart van Cort uit 1607 (afb. 24) zijn huizen langs dit pad ingetekend, maar deze zijn niet ingekleurd. Sporen en vondstmateriaal uit de 14de-15de eeuw zijn tijdens het onderzoek niet aangetroffen. Aanwijzingen voor een verplaatsing van de bewoning in deze periode van het lint langs de Zuidergouw naar de Kerkebuurt zijn niet gevonden.¹⁵ Aan de Drechterlandsedijk is wel een huisplaats uit de 14de-15de eeuw gevonden.¹⁶ Tijdens het proefsleuvenonderzoek is het terrein direct langs de Noorddijkerweg niet onderzocht. Mogelijk zijn daar wel resten uit deze periode aanwezig geweest.

Uit de Nieuwe Tijd is een aantal sporen die op basis van 17de-19de-eeuws kaartmateriaal te verwachten waren, aangetroffen. De kerkterpsloot en twee andere perceelsgrenzen zijn teruggevonden. Van de gebouwen die op de Kadastrale Minuut uit 1826 afgebeeld zijn (gemeentehuis, school, huis), zijn geen funderingsresten gevonden. Mogelijk waren deze bij de bouw van de Langereisschool in 1930 al grondig gesloopt.

15 Ursem-De Tuinen (Gerritsen 2013b).

16 AWF onderzoek uit 2014 (project 392), nog niet gepubliceerd.

6 Beantwoording onderzoeksvragen

Hieronder zullen de onderzoeksvragen uit het Programma van Eisen beantwoord worden. Omdat er geen archeologische opgraving is voortgekomen uit het proefsleuvenonderzoek, worden alleen de vragen die betrekking hadden op de proefsleuven hier beantwoord.

Indien middeleeuwse bewoningssporen worden aangetroffen:

1a. Wat is de gaafheid en conservering van deze sporen?

Binnen het noordelijke gedeelte van het plangebied ontbraken duidelijke sporen uit de Middeleeuwen. Enkele ondiepe banen zijn mogelijk de restanten van de onderzijden van middeleeuwse slotjes. Mogelijk lag het middeleeuwse niveau hier hoger maar concrete aanwijzingen voor bewoning of ander gebruik van het terrein werd aan deze zijde niet gevonden. Het bodemprofiel was verstoord. Mogelijk is het noordelijke gedeelte vergraven en genivelleerd in de 20ste eeuw. Binnen het zuidelijke gedeelte was de mate van verstoring minder groot. De diepere sporen (daliegaten) waren nog aanwezig en een deel van een plaggenlaag is aangetroffen. De top van deze laag is waarschijnlijk verstoord tijdens de bouw van de school. Of hierop bewoning heeft gezeten is niet duidelijk. De conservering van de sporen was over het algemeen goed.

1b. Wat is de aard en omvang van de vindplaats (zijn er één of meerdere huisplaatsen aanwezig)?

Uit de Late Middeleeuwen is in werkput 3 een plaggenlaag gevonden en in werkput 4 een kleiige ophogingslaag. Deze dateren waarschijnlijk uit de periode van bewoning hier, in de late 12e-13e eeuw. Hoeveel huisplaatsen er geweest zijn valt niet te zeggen; er zijn geen resten van huizen gevonden. Er zijn wel daliegaten gevonden, die mogelijk dateren uit een periode van vóór de bewoning. In het profiel van werkput 3 was niet duidelijk te zien of het plaggenplateau over de vulling van de daliegaten was aangelegd, vanwege een verstoring in het profiel.

De omvang van de vindplaats is moeilijk vast te stellen. Of de vindplaats zich ook heeft uitgestrekt tot in het noordelijke gedeelte van het plangebied is niet bekend. De vindplaats bevindt zich nu nog binnen het zuidelijke gedeelte van het plangebied en onder de voormalige pastorie en de tuin van de pastorie. De voormalige pastorie ligt duidelijk op een terp. De vindplaats strekt zich verder uit richting het oosten, naar de kerkterp. Het kan dus zijn dat met werkput 3 net de flank van de terp van de pastorie is aangesneden of dat er een derde terp aanwezig was.

1c. Is er sprake van een ophogingslaag? Zo ja, waar is die uit opgebouwd?

Er is een middeleeuwse ophogingslaag aanwezig. In het oostprofiel van werkput 4, ter hoogte van de tuin van de voormalige pastorie, was bovenop een restantje natuurlijk veen een zeer humeuze kleilaag aanwezig, waarin scherven middeleeuws aardewerk zijn gevonden. Aan de noordzijde van werkput 3 (deze lag iets zuidelijker), was een ophogingslaag van veenplaggen opgeworpen. Deze lag hier ook op een restant natuurlijk veen. Dit is waarschijnlijk een indicatie dat de middeleeuwse kern aan de zuidzijde lag en dat de latere verhogingen van de Kerkbuurt samen zijn gegaan met een verbreding naar het noorden. Of de plaggenlaag over de vulling van de daliegaten is aangelegd, was niet goed te zien.

1d. Is er nog een restant van de natuurlijke veenlaag aanwezig? Zitten hier sporen in of liggen er slechts vondsten op?

Een restant van de natuurlijke veenlaag was nog aanwezig. Hierin zaten geen scherven en er was ook geen sprake van een schervenlaag hier bovenop. Dit veen is ook niet omgezet geweest tot een soort akkerlaag met kleibrokken erin. Mogelijk zijn wel sporen door de veenlaag heen gegraven: de daliegaten.

1e. Hoe diep zijn de sporen nog aanwezig?

De diepste sporen zijn aanwezig tot ongeveer 1,50 m onder maaiveld. In werkput 1 waren de sporen zichtbaar van 2,90 - NAP tot 3,80 m - NAP. Het vlak lag rond 3,0 m - NAP. In werkput 3 lagen de sporen ongeveer van 2,40 m - NAP tot 3,41 - NAP. Het vlak lag hier rond 2,90 m - NAP. Hierdoor is duidelijk zichtbaar dat de bovenkant van de sporen in deelgebied A, op de noordelijke helft van het terrein, zich ongeveer 0,5 m lager bevonden. Ter hoogte van werkput 3, in deelgebied B, was het terrein door de sloop van de school een stukje afgegraven. In deelgebied A was er niet afgegraven, omdat hier een schoolplein aanwezig was. De bovengrond was hier wel omgezet, mogelijk tijdens de aanleg van het schoolplein. Het maaiveld lag hier, vóór de ophoging met bouwzand, op 2,30 m - NAP, dus 0,1 m hoger dan in deelgebied B. In deelgebied B is meer dan 0,1 m afgegraven, dus kan verondersteld worden dat het maaiveld vóór de bouw van de school in deelgebied B hoger is geweest dan in deelgebied A. De zuidelijke helft van de Kerkbuurt lijkt dus altijd meer te zijn opgehoogd dan de noordelijke helft.

Afbeelding 25. Zicht op de opgraving vanuit het raam van de kerk.

1f. Wat is de datering van de sporen?

De datering van de middeleeuwse bewoningssporen ligt waarschijnlijk binnen de periode eind 12^e-13^e eeuw. In de sporen is o.a. kogelpotaardewerk, Maaslands wit aardewerk, Pingsdorf en Paffrath gevonden. De daliegaten zijn mogelijk ouder dan de ophogingen. Spoor 19 bevatte in de bovenste vulling een scherp kogelpot (V17). Deze scherp is echter zeer klein en daardoor niet nauwkeuriger te dateren dan de Late Middeleeuwen. Op middeleeuwse vindplaatsen in de buurt (Ursem-De Tuinen, Berkhout-Kerkebuurt 190) zijn ook daliegaten gevonden, die vóór de bewoning dateren.

Indien sporen uit de Nieuwe Tijd worden aangetroffen:

2a. Wat is de aard en omvang van deze sporen?

Sporen van een 17de-18de-eeuws langhuis, mogelijk een paar sporen van een stolpboerderij en van (verschillende fasen van) de Langereisschool (vanaf 1930) zijn binnen het plangebied gevonden. Op het noordelijke deel van het plangebied zijn twee gedempte sloten en een palenrij gevonden.

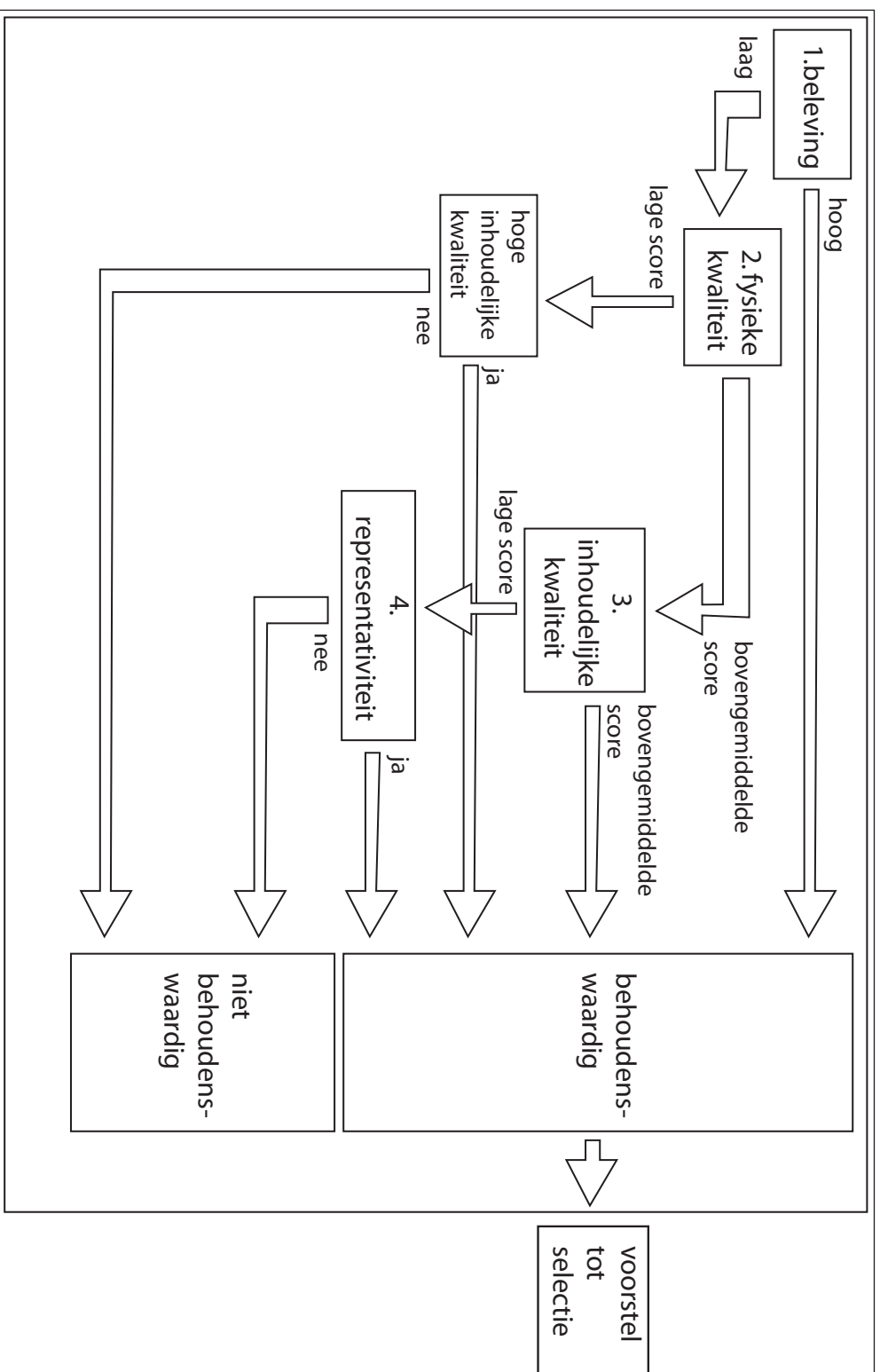
Van het langhuis zijn mogelijk de funderingen van de keuken en een deel van de kamer gevonden, die van elkaar gescheiden worden door een wand met dubbele haard. De voorkamer en het stalgedeelte vielen buiten het bereik van de proefsleuf. Van de school vanaf de jaren '30 zijn grote vierkante kuilen, met heipalen erin, gevonden. De gedempte sloten zijn gedempte erfgronden, die op oude kadasterkaarten nog te zien zijn. Eén sloot behoorde tot de begrenzing van de kerkterp, de ander was de grens tussen twee (tuin)percelen aan de noordwestzijde van het plangebied.

Alle aangetroffen sporen uit de Nieuwe Tijd maakten deel uit van grotere structuren. De omvang van de vindplaats strekt zich uit tot buiten het d.m.v. proefsleuven onderzochte gebied.

2b. Wat is de datering van deze sporen?

In de meest westelijke sloot is in de randzone naast 19de-eeuws materiaal, ook 17de-18de-eeuws materiaal gevonden. De sloot heeft een oorsprong in de 17de eeuw of eerder. De sloot die de kerkterp omringde, heeft waarschijnlijk ook een datering van vóór de 19de eeuw. Op een kaart uit 1652 is deze terpsloot al te zien. Mogelijk bestond de sloot in de middeleeuwen ook al. De laatste dempingen van de sloten zijn 19de-eeuws.

De bakstenen funderingen van een langhuis in werkput 3 dateren waarschijnlijk in de 17de en 18de eeuw, mogelijk vanaf de eerste helft van de 17de eeuw. De funderingsresten van de school dateren vanaf de jaren 1930. Tussen deze funderingsresten is een restant van een waterput of septictank gevonden. Naast de nog overeind staande onderwijzerswoning uit de jaren 1930, is (tijdens een latere begeleiding) een waterkelder van gele bakstenen uitgetrokken. Vermoedelijk hoorden deze putten bij de 18de- en 19de-eeuwse bebouwing van de Kerkbuurt.

Afbeelding 26. Schema met waarderingscriteria uit de KNA voor archeologische vindplaatsen.

7 Waardering, conclusies en advies

Het doel van een inventariserend onderzoek door middel van proefsleuven, is naast het toetsen van het verwachtingsmodel, het in kaart brengen en waarderen van verschillende vindplaatsen binnen het plangebied. Binnen zowel deelgebied A als B zijn sporen uit zowel de Late Middeleeuwen als de Nieuwe Tijd aangetroffen. Hieronder worden beide vindplaatsen gewaardeerd volgens de kwaliteitsnorm archeologie (KNA 3.3).

7.1 Waardering

Voor de waardering van vindplaatsen, is in de kwaliteitsnorm archeologie (KNA 3.3) een proces opgesteld, waarbij vooral gekeken dient te worden naar fysieke en inhoudelijke criteria, maar ook naar beleevingsaspecten (afb. 26).

De criteria die worden gehanteerd bij beleevingsaspecten zijn 'schoonheid' en 'herinneringswaarde'. Op beide locaties zijn deze niet van toepassing. Er is namelijk bovengronds niets meer te zien van de opgegraven resten. Voor de waardering van de fysieke kwaliteit dient men te kijken naar de criteria 'gaafheid' en 'conservering' (afb. 27). Beide locaties scoren respectievelijk laag en gemiddeld voor genoemde criteria. De score voor de fysieke kwaliteit is daardoor laag. Voor de waardering van de inhoudelijke kwaliteit dient men achtereenvolgens de zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit van de vindplaats te beschouwen. Beide locaties scoren op deze criteria slechts gemiddeld. Een hoge score op inhoudelijke kwaliteit is nodig om de vindplaats als behoudenswaardig te waarderen. Beide vindplaatsen zijn niet behoudenswaardig bevonden.

7.2 Conclusies en advies

De aanleg en het verwijderen van de fundering met heipalen van de Langereisschool heeft een aanzienlijke verstoring van de bodem veroorzaakt. De diepste archeologische sporen waren echter nog aanwezig. De gebieden buiten de oude bouwcontour leken zwaarder verstoord dan binnen de bouwcontour. Het noordelijke gedeelte van het plangebied (deelgebied A) was in de Nieuwe Tijd grotendeels als tuin in gebruik. De meeste ophoging en bebouwing heeft, sinds de Late Middeleeuwen, plaatsgevonden aan de oostzijde (rond de kerk) en zuidzijde van de Kerkbuurt. In de Late Middeleeuwen heeft men het gebied mogelijk eerst in gebruik genomen als akkerland. De klei uit de daliegaten is vervolgens gebruikt voor de grondverbetering van de veenbodem. In een latere fase heeft men een plaggenplateau opgeworpen, waarschijnlijk om op te wonen. Mogelijk heeft het aangetroffen gedeelte van de ophoging deel uitgemaakt van de terp van de pastorie. Deze lag eind 12de-13de eeuw op dezelfde bewoningsas als de huisplaats aan de Zuidergouw. Voor de Nieuwe Tijd is inzicht verkregen in de perceelsindeling van de Kerkbuurt en het tijdstip van demping van de sloten. Ook zijn resten van de materiële cultuur van de bewoners uit de buurt gevonden.

De vondst van een deel van een 17de-18de-eeuws langhuis is zeer bijzonder. Tot nu toe zijn deze alleen opgegraven in Drechterland. Deze vondst geeft ook aan dat de anonieme kaart van ca. 1652, in ieder geval op sommige punten, erg nauwkeurig is. De kaart van Dou blijkt in dit geval juist minder nauwkeurig te zijn.

De kerkterp en de terp van de pastorie zijn nog duidelijk zichtbaar in het landschap. In deze ophogingen zijn archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd waarschijnlijk

waarden	criteria	scores		
		<i>hoog</i>	<i>midden</i>	<i>laag</i>
beleving	Schoonheid	Nee		
	Herinneringswaarde	Nee		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid			1
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde		2	
	Representativiteit	n.v.t		

Afbeelding 27. Tabel met scores m.b.t. de behoudenswaardigheid van de vindplaats.

nog gaaf aanwezig. Mogelijk zijn hier nog resten van huisplaatsen uit de 12de-13de eeuw intact. Bij toekomstige ingrepen in de bodem op deze terpen, is het advies om hier nader archeologisch onderzoek te verrichten.

8 Literatuur

Besteman, J.C. & A.J. Guiran, 1986: De middeleeuwse bewoningsgeschiedenis van Noord-Holland boven het IJ en de ontginning van de veengebieden. Opgravingen in Assendelft in perspectief, in: M.C. van Trierum & H.E. Henkes (eds.), *Rotterdam Papers V, a contribution to prehistoric, roman and medieval archaeology*, Rotterdam, 183-212.

Brandts Buys, L. 1974: *Landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier*, Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek, Arnhem.

Mulder, E.F.J. de & J.H.A. Bosch, 1982: Holocene stratigraphy, radio-carbon datings and palaeogeography of central and northern North-Holland (The Netherlands), *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 36(3), 111-160.

Gerritsen, S., M. Kossen, Y. Meijer en M.H. Bartels (red.), 2013: Acht eeuwen wonen, werken, bouwen en sterven aan de Westfriese Omringdijk. De archeologische begeleiding van het hoogwaterbeschermingsprogramma, het onderdeel Zuiderdijk in de gemeentes Drechterland en Hoorn, *West-Friese Archeologische Rapporten* 44, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Gerritsen, S., 2013a: Een langhuis aan de Tocht. De archeologische begeleiding aan De Buurt 5 in Venhuizen, gemeente Drechterland, *West-Friese Archeologische Rapporten* 47, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Gerritsen, S., 2013b: De schaduw van *Hooge Werffe*. Archeologisch onderzoek langs een vergeten middeleeuwse bewoningsas aan de Zuidergouw in Ursem, gemeente Koggenland, *West-Friese Archeologische Rapporten* 51, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

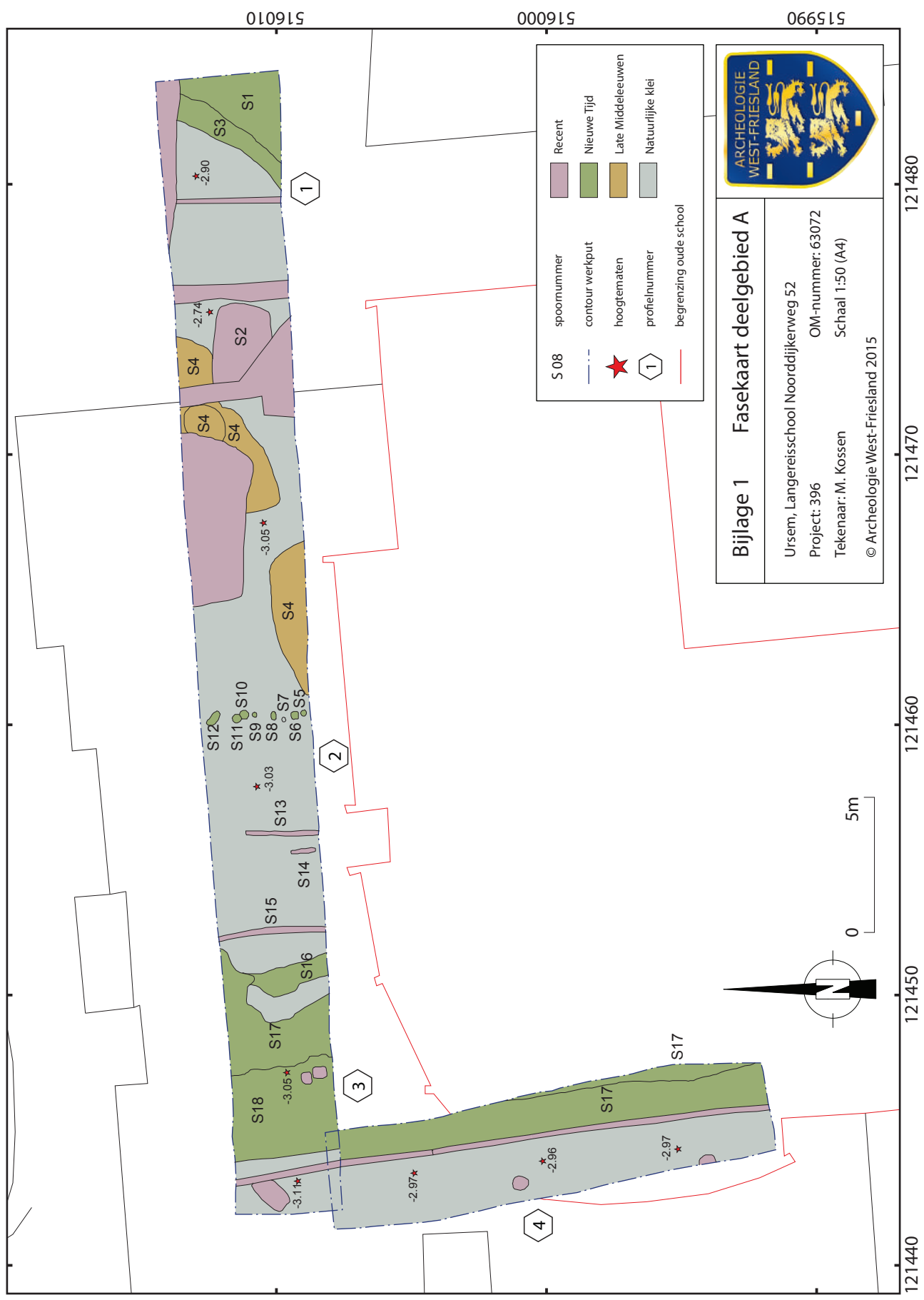
Numan, A.M., 2005: *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen, ca. 720-1200. Een archeologische, bouwhistorische en historische inventarisatie*, Zutphen.

Schaap, A. & J. Schaap, 1997: Noorddijk en zijn bewoners, deel III, in: *Geschiedenis van Ursem in een ringband*, jaargang 1997, Historische Kring Ursem, Ursem, 527-546.

Verduin, J. & C. Schrickx, 2014: *Archeologische Quickscan, Ursem, Noorddijkerweg 52, gemeente Koggenland*, Adviesnummer: 14190, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Verduin, J. & M.H. Bartels, 2014: Archeologisch advies (incl. veldtoets), *Ursem, Noorddijkerweg 52, gemeente Koggenland*, Adviesnummer: 14190, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Verduin, J., 2014: Programma van Eisen voor een inventariserend veldonderzoek d.m.v. proefsleuven met doorstart naar een opgraving, Ursem Langereisschool Noorddijkerweg 52, projectnummer 396, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Bijlage 1 Fasekaart deelgebied A

Ursem, Langereisschool Noorddijkerweg 52
Project: 396 OM-nummer: 63072
Tekenaar: M. Kossen Schaal 1:50 (A4)
© Archeologie West-Friesland 2015

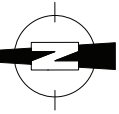
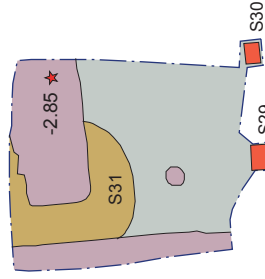
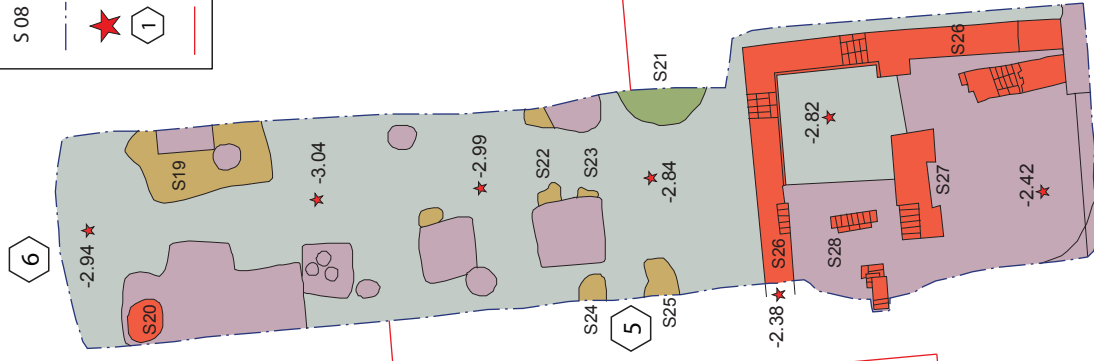
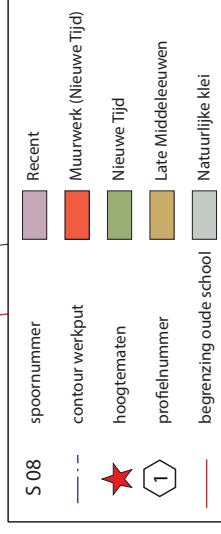
Bijlage 2 Fasekaart deelgebied B

Ursem, Langereisschool Noorddijkerweg 52

Project: 396 OM-nummer: 63072

Tekenaar: M. Kossen

© Archeologie West-Friesland 2015

0 5m

121440

121450

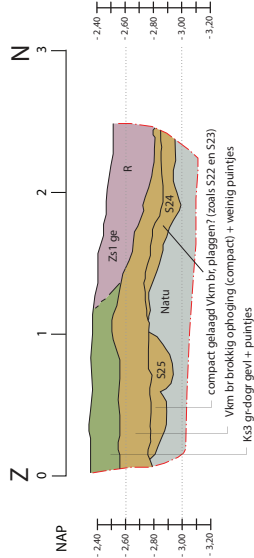
121460

096515

515950

5

Wp3 profiel west
S24-S25

Wp1, profielstaafje 2 (midden)
foto 4

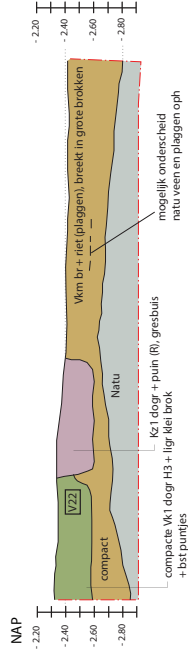
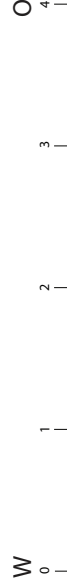
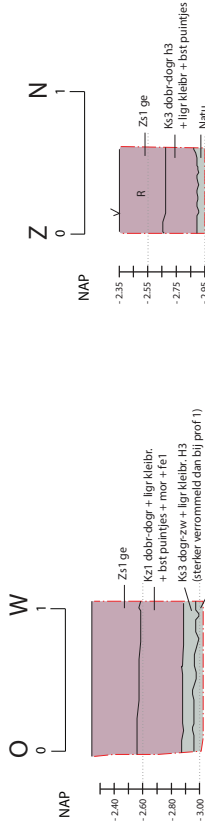
2

Wp2, profielstaafje 1 (west)
Foto 7

4

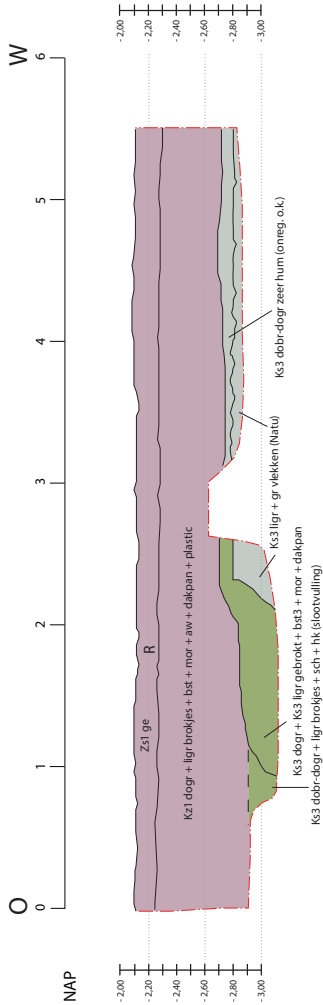
Wp3 Noordprofiel
foto 10

6

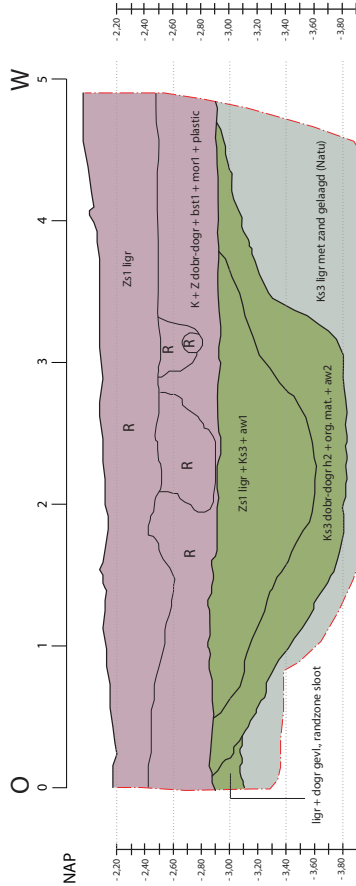
1

Wp1 profiel zuid
Foto 2

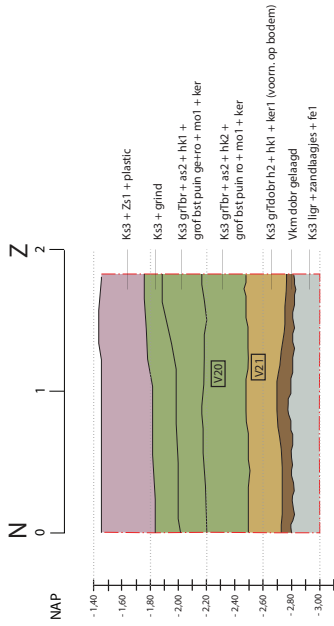
Wp1 zuidprofiel, coupe sloot S17-S18
foto 5

3

Wp4 oostprofiel
foto 14

7

S 08	spoornummer	muren	Late Middeleeuwen
V 14	vondstnummer	hout	Nieuwe Tijd
	contour profiel	natuurlijke klei	recent omgezet of opgebracht
1	profielnummer	Hollandveen	

Bijlage 4 Determinatielijsten

Keramiek

Vnr	Complex	Compl. dat.	Materiaal	C	Vorm	Typenr	Rand	Overig	Tot.	MAE	Object-dat.	Opmerkingen
1			roodbakkend		melkteil		1	2	3	1	19	grote dekselgeul
1			roodbakkend		kom			2	2	1	19	Fries aardewerk, slibversiering
1			roodbakkend		grape			3	3	1	18-19	
1			roodbakkend		bakpan		1	1	2	1	18-19	
1			witbakkend		komfoor		1		1	1	19	groen geglaazuurd
1			faience		kom			1	1	1	1625-1675	versiering blauw-paars blad in midden
1			faience		bord	f-bor-1	1		1	1	17	blauwe kringen op rand
1			majolica		bord		1		1	1	17	
1			witbakkend					1	1	1	19	bruin en geel glaz.
2			roodbakkend		kachelpan			1	1	1	19	
2			roodbakkend		bakpan	r-bak-6	1		1	1	19	
2			roodbakkend		melkteil?		1		1	1	19	grote dekselgeul
2			roodbakkend		grape			5	5	3		
2			roodbakkend		kop		1		1	1	19	Fries aardewerk, slibversiering
2			roodbakkend		kom			1	1	1	19	Fries aardewerk, slibversiering
2			faience		pispot		1		1	1	17-18	wit
2			faience		bord	f-bor-1	1		1	1	17-18	wit
2			faience		bord	f-bor-1	1	1	2	2	18	blauwe versiering, bladeren, besjes
2			majolica		bord			2	2	2	18-19	blauw en blauw-grijze vers.
2			witbakkend					1	1	1	19	Fries
2			witbakkend		kop			1	1	1	17-18	binnenz. Geel, onderkant groen, buitenz. Ongegl.
2			steengoed		kan			3	3	1		Keulen/Frechen
2			steengoed		pot?		1		1	1		Westerwald, grijs, ver uitstaande lip
3			faience		kop			2	2	1		blauw decor
3			faience		bord			1	1	1	17-18	wit

11	spoor 17 (slootvulling)		faience		kop			1	1	1		blauw decor
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend					40	40	10		
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend		kop	r-kop-2	1		1	1	16-17	glazuurspatten
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend				1	3	4	4	16-17	glazuurspatten
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend		bord		1		1	1	17	Werra aardewerk
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend		bord	r-bor-1	1		1	1	1600-1650	Noord-Hollands slibaardewerk, puntcirkels, fruit
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend		kom			4	4	4	18-19	
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend		grape			4	4	2	18-19	
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend		kop			2	2	2	17-18	
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend		bakpan		1		1	1	17	steel bakpan
11	spoor 17 (slootvulling)		roodbakkend		bakpan	r-bak-6	2		2	1	19	grote diameter, korte steel
12	spoor 5 (paalspoor)		Maaslands wit					1	1	1	12-13	lensbodem
16			kogelpot					2	2	1	12-13	
16			industrieel wit					1	1	1	19	
16			witbakkend		grape		1	1	2	1	17	deels groen geglaz.
16			majolica		bord		1		1	1	17	concentrische blauwe cirkels en streepjes op rand
16			roodbakkend		bord		1	2	3	2	17	standlobben
16			roodbakkend		kom			4	4	2		
16			roodbakkend					10	10	3		
16			roodbakkend		bakpan		1		1	1	17	steel bakpan
17	spoor 19 (daliegat)		kogelpot					1	1	1	12-13	weinig magering

20	laag 4 profiel wp4		roodbakkend					3	3	3	16-17	
20	laag 4 profiel wp4		roodbakkend	bord	r-bor-1	1		1	1	1	16	slibboogjes op rand
21	laag 3 profiel wp4		Paffrath					1	1	1	12	
21	laag 3 profiel wp4		kogelpot					1	1	1	12-13	steengruismagering
21	laag 3 profiel wp4		Maaslands wit					1	1	1	12-13	geblakerd, spat glazuur
22	laag 3 noordprofiel wp3		kogelpot					2	2	1	12-13	weinig magering
22	laag 3 noordprofiel wp3		Paffrath					1	1	1	12	
23			roodbakkend	komfoor				1	1	1		ongeglaz., 1 zijde geblakerd
23			roodbakkend					5	5	5	16-18	
25			kogelpot					3	3	2	12-13	1x steengruismagering, 2x nauwelijks magering

Metaal

Vnr	M	Materiaal	Vorm	n	Datering	afmetingen	Opmerkingen	Conserveren/weg- gooien
7		lood	fragmentjes, propjes	4	me-nt	1x plaatje van 3-3,5 cm, rest zijn kleinere stukjes		weg
7		koper	munt	1	1790	diameter: 2,2 cm		cons
9		blik	dopje	1	nt	diameter: 2 cm		weg
9		lood	kokertje	1	nt	diam.: 1,2 cm, lengte: 1,9 cm		weg
9		lood	kogeltje	1	nt	diam.: 1,5 cm		cons
9		koper	munt	1	1878	diameter: 1,9 cm	1 cent	cons
9		koper	plaatje	1	nt	lengte: 6 cm		weg
9		messing	vingerhoed-ring	1	nt	hoogte: 1,6 cm		cons
9		lood	afgebroken ornamentje met spijker erdoor	1	nt	2,5 x 2,5 cm		weg
10		blik	dunne schijf	1	19-20	diam.: 5 cm	goudkleurige patina (?)	weg
13		koper	munt	1	18?	diam.: 1,7 cm	zeer slecht	weg
14		koper	munt	1	18?	diam.: 1,8 cm	zeer slecht	weg
14		koper	stukje van knoop?	1	18?			weg
14		koper	munt	1	1792?	diam.: 2,1 cm	Zeelandia, vrij slecht	cons
14		koper	munt	1	1791	diam.: 2,1 cm	Utrecht, vrij slecht	cons
15		zink	oorlogsmunt	1	1941	1,8 x 1,8 cm	5 cent	cons
16		ijzer	spijker + brok corrosie	1	nt	lengte: 7 cm	zeer gecorrodeerd	weg
16		koper	plaatje	1	nt	1,5 x 1,8 cm		weg
16		ijzer	naamplaatje	1	20	6x6 cm	tekst: A 115, twee ophanggaatjes (zowel school als kerk heeft huisnr. A 115 gehad)	cons
18		lood	rol (opgerold daklood)	1	nt	7 cm lang, 2 cm diam.		weg
19		ijzer	bakje	1	19-20	diam. 6 cm, hoogte 1,8 cm		weg
24		lood	gewichtje	1	nt	2,2 cm hoog, diam. Onderkant 2,3 cm		weg
24		koper	munt	1	1860	diam. 2,1 cm	2 cent, Leeuw met grafsteen	weg

Glas

Vnr	Complex	Compl.dat.	G	Vorm	Typenr	Rand	Overig	Tot.	MAE	Object-dat.	Opmerkingen
8				?			1	1	1	NT	rood glas
8				fles		1		1	1	18	flessenhals, groen
8				wijnglas			1	1	1	17	stam van glas, met draden
10				wijnglas			1	1	1	20	voet van glas, doorzichtig
10				fles			1	1	1	NT	groen
11				glas			1	1	1	NT	groenig, bol
19				potje		1		1	1	19-20	compleet potje, hoogte 13 cm
23				glas?			2	2	1	NT	groenig

Natuursteen

Vnr	Complex	Complexdat.	N	Materiaal	Vorm	Datering	n	Afmetingen	Opmerkingen
1				leiste	blok	17-18	1	35x19x4,5 cm	stuk grafsteen
1				leiste	blok	18	1	23x15x3 cm	stuk grafsteen, tekst: "Sipper", vrij kleine dunne grafsteen
1				mortel	brok	NT	1	12x7x6 cm	kalkmortel
11				beton?	brok	19-20	1	37x25x12 cm	
11				ns	blok	NT	1	26x26x9 cm	1 ruwe zijde, 1 gladde, is bouwfragment (van kerk?)

